

SOCIETATEA DE MÂINE

CUPRINSUL:

Procesul memorandumului: flux și reflux istoric	Ion Clopoșel
Invațământ, educație: Orientarea profesională academică	Dr. Dimitrie Todoranu
Probleme filosofice: Metafizica lui Lucian Blaga	Grigore Popa
Probleme sociale: Psihologia acuzatului	Dr. Alexandru Roșca
Figuri reprezentative: Andrei și Alexandru Mocioni	Dr. Teodor Botiș
Actualități: Frica de omul mic. Viața intelectuală în Banat (Orgoliul sportiv, doina bănețeană, mișcarea spirituală minoritară, publicistica românească)	Horia Trandafir
Institutul Social Banat-Crișana, Școala de Beleartă, Teatrul Banatului	Liviu Jurchescu
Probleme economice: Ancheta «Societății de mâine»: Cooperație și cultură. Preciziunile unui sociolog	I. M.
Răspuns la chestionarul «Societății de mâine»	N. Ghiulea
Structura cooperației din Ardeal	Lotar Rădăceanu
Discuții și recenzii: Jurnal de Toamnă	Dr. Gh. Dragoș
Duiliu Zamfirescu, Lascarov Moldovanu, Profira Sadoveanu. Ion Foșeneanu: «In sus» Dragoș vrânceanu: Cloșca cu puiri de aur	Bogdan Amaru
Pagini literare: Idealuri și realități în literatura bulgară	Ion Tomuța
Autobiografie	Vlaicu Bârna
Întâ, ai venit	Petre Pascu
Cântec de moș	Vasile Christu
Strofe pentru fratele care plânge. Grevă	Matei Alexandrescu
Cronici culturale și artistice: «Păcat boeresc» (Marțian Negrea), «In drumul mare» (C. Nottara)	George Negrea
Fapte, idei, observațiuni: Redacționale.—Rememorări istorice.—Viața intelectuală regională.— Clericalism obtuz.— Pentru publicul mare	V. Copilu-Cheatră
Coperta: Capul familiei	Teodor Scarlat
	Ion Th. Ilea
	Ana Voileanu-Nicoară
	Redacția Nicolae Cristea

Director: ION CLOPOȘEL
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
București 2, Parcul Domeniilor
strada aviator Munteșescu 48
TELEFON 3-91 92
APARE LUNAR
UN EXEMPLAR: 30 LEI

ANUL XI
București, Noemvrie 1934

No 11

ABONAMENT ANUAL:
Autorități, birouri, bănci . 1500 L
Societăți culturale, școli . . 1000 L
Liber-profesioniști 600 L
Funcț., studenți, muncitori . 500 L
In streinătate: dublu
Abonamentele se plătesc anticipat

La **15** *ale* *fiecărei luni*
LOTERIA DE STAT *va distribui*
jucătorilor **MILIOANELE** *sale*

DUPA NOUL PLAN,

chiar jucătorul care cumpără numai un sfert de loz în valoare de 200 lei pe clasă, poate

SĂ CÂȘTIGE MILIONUL.

Iată deci marele avantaj al noului plan. Pe fiecare sfert de loz este aplicat un

LOZ AL LOTERIEI ANEXA, ale cărei premii sunt indivizibile.

Astfel posesorul unui sfert
**POATE SĂ CÂȘTIGE ȘI
LA LOTERIA PE CLASE
ȘI LA LOTERIA ANEXA.**

Cel ce cumpără un loz întreg are avantajile următoare:

1. În cazul când lozul său matcă ese cu un milion din urnă, nu trebuie să-și mai împarte câștigul cu nimeni

2. Joacă în acelaș timp cu 4 numere (unul pe fiecare sfert) la loteria anexă cu câștiguri indivizibile. de milioane.

Cumpărați-vă lozurile imediat și rugați pe colectorul Dv. să vă explice toate avantajile noului plan.

Loteria de Stat dă tuturor posibilitatea să câștige un milion cu 200 lei.

Jucați la Loterie!

LOTERIA **DE STAT**

*cu trageri fixe la
15 ale fiecărei luni*

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SOCIALĂ CULTURALĂ

Procesul de presă al „Memorandului”

I. Flux și reflux istoric

S'au împlinit în anul acesta patru decenii (25 Mai 1894—25 Mai 1934) dela pronunțarea faimoasei sentințe dela Cluj de condamnare a Comitetului partidului național român (ca reprezentanță politică recunoscută a tuturor românilor din Transilvania) la ani grei de temniță și la cheltuieli exagerate de judecată.

A fost o aniversare politică de rezonanță politică în sufletul poporului român, care s'a îndreptat cu recunoștință spre acele vremi de curaj, sacrificiu și consecințe politice însemnate.

Comemorarea a fost un prilej binevenit pentru bărbații politici, istorici, scriitori și gazetari ca să evoce din plin epoca memorandistă sub multiplele ei aspecte și cu o mulțime instructivă de amănunte. Tema a fost îmbrățișată cu efuziune și a dat naștere la o întreagă literatură memorialistă. Un sentimentalism cald și un subiectivism înălțător au caracterizat această literatură. Nu e de mirare: se explică prin caracterul festiv al momentului.

Lirismul acesta savuros prezintă avantagii demne de considerat, însă și desavantagii ce nu trebuie neglijate. Părțile bune consistă mai ales în ceea ce puieste etica evenimentului: evocarea inspirată a întâmplărilor definește atmosfera timpului și înalță spiritele. Latura defectuoasă a manierei acesteia de înfățișare a memorandului reiese din câmpul circumscris, pasionat, îngust al cercetării. O seamă întreagă de factori istorici nu sunt puși în evidență. Anii trec și spiritele critice se străduiesc să așeze mișcarea memorandistă în cadrul istoric lipsit de exagerare deopotrivă în aprecieri ca și în diminuări. Nu e interesul nimănui ca memorandul să fie golit de conținutul emoțiilor intensive, dar nici ca el să fie exprimat în termeni iperbolici cari să-l depășiască în importanță.

Memorandul n'a fost o acțiune de unanimități în opinia publică a tuturor românilor din fosta monarhie. El a avut susținători fanatici, dar și detractori încăpăținați. Trebuie cunoscute cauzele acestei situațiuni bifurcate. Pe deoparte el deșteaptă un puternic și aproape unanim curent de însuflețire populară în Transilvania, iar pe de altă parte este combătut și repudiat de către românii bănățeni.

Dar ceea ce trebuie să stabilim dintru început, pentru cu noașterea exactă a chestiunii, este scoaterea în evidență a ritmului istoric în care se înserează și memorandul. Nu este vorba de o mișcare singulară, fără precedent și fără analogie, unică în felul său în viața românilor din aceste teritorii, ci ea face parte dintr'un vechiu flux și reflux al valurilor istorice timp de mai multe secole.

Transilvania a fost un principat independent timp de secole. Gândiți-vă la numele celebre ale unor principii ca Zápolyai, Báthory, Bocskay, Bethlen, Rákóczy, Kossuth, cari declarau și susțineau războaie cu regii și împărații uneori cu sorți de izbândă glorioasă.

Ce folos însă pentru bietul popor român *glebae adstrictus*, iobăgit și văduvit de clasa conducătoare! (momită de privilegiu, asimilată, desnaționalizată). El era nerecunoscut, ne-

încadrat în administrațiunile publice, eliminat din conducerea provinciei guvernate exclusiv de acea *unio trium nationum*, adică de alianța clasei dominante a ungarilor, sașilor și săcuilor. Românii pândiau din umbră orice întorsătură favorabilă de evenimente, pentru că să scuture jugul nobililor. Și astfel de cotituri istorice s'au ivit, create de către *împărații* în conflict cu principii rebeli ai Transilvaniei. *Împăratul* Rudolf chiamă pe Mihai Viteazul cu armatele în Ardeal pentru a înfrânge pe Báthory; însă *perfidia* generalului Basta unit cu nobilii unguri la Cluj îi sapă mormântul. Întâia desiluzie tragică. Incredere înșelată în împăratul.

Al doilea împărat, care pornește o ofensivă legislativă categorică împotriva castelor hrăpărețe de nobili din Transilvania, este Iosif II: celebrele sale edicte de toleranță, de secularizare a averilor, de libertate a presei, de măsurare a pământului, de impozite echitabile, de introducere a limbii oficiale germane și de recrutare de elemente rurale iobăgești în armata imperială, întâlnesc o împotrivire neînduplecată la grofii de pământ; atunci răsar în sprijinul împăratului revoluționarii gloatelor românești sub comanda celor trei țărani simpli: Horia, Croșca și Crișan. Ei deslănțue răzcoala în numele împăratului, care însă nu ezită să-i frângă pe roată în Alba-Iulia. Pildă sguuitoare de recunoștință împărătească.

La scurtă vreme suntem în posesia celui dintâiu mare act politic: *Supplex libellus Valachorum*: formularea ingenioasă a tuturor revendicărilor democratice și naționale la care au dreptul românii ca popor majoritar cel puțin alături de cele trei națiuni îndreptățite (românii nu erau tolerați ca națiune, ci numai ca un fel de paria-element de periferie, fără patrie și fără istorie, de sclavi pe moșia conților și nemeșilor). *Supplica*, petițiunea aceasta era semnată de către cei doi vlădici Avramovici și Bob de Sibiu și Blaj, și adresată iarăș împăratului (Leopold) în 1791. Firește, fără rezultat. Pentru întâia oară este demascată prigoana clasei acăpărătoare a nobilimii care ține în servaj umilitor mulțimile vrednice de o viață mai omenească. *Supplex libellus Valachorum* este o comoară de gândire politică, o veșnică sursă de documentare pentru toate generațiile. Rezultatul? Nul. Împăratul rămâne mut și surd. Din nou s'au spulberat speranțele îndreptate spre Tron.

Legea fluxului și refluxului se verifică la intervale mai scurte sau mai lungi. Suntem în anii revoluției de mari perspective din 1848.

Dietele ungare dintre 1835—1848 votează legile cu introducerea limbii maghiare ca limbă oficială în Ungaria, cu niște reforme economice și cu unirea Ardealului cu Ungaria (unio vagy halál-unire sau moarte!), ba la îndemnul lui Kossuth, care se proclamă guvernator al Ungariei întregite cu Ardealul, dieta refuză recunoașterea suirii pe tron a împăratului Francisc Iosif și se opune cu arma. Împăratul disperat cerșește intervenția armatei rusești. În acel moment de gravă primejdie pentru împărat, românii țin adunarea na-

țională dela Blaj și organizează revoluția condusă de Avram Iancu împotriva ungurilor. Dar și aceste gigantice încordări și vărsări de sânge s'au izbit de poarta Curtii imperiale încremenite în enigmatica ei șiretenie și în diplomația ei calculată. Ceeace românii au putut storce după revoluție ca drepturi dela împăratul, nu echivala nici cu cel mai neînsemnat dintre sacrificiile prestate în favoarea lui. Și ne vom convinge din expunerea faptelor înșile.

În 1867 împăratul sacrifică definitiv pe români. Oligarhia de clasă a magnaților se reface sub scutul legilor draconice și maghiarizatoare. Autonomia principatului transilvan, chemată din nou la viață pentru un scurt timp în perioada absolutismului de după 1849, e suprimată de constituția dualistă din 1867. Sub avalanșa grelelor lovituri de desființare etnică și pauperizare economică, renaște iarăși în mintea conducătorilor români ideea apelării la sprijinul Tronului ca un suprem refugiu, — e ideea memorandumului...

Povestea jalbelor reînnoite către împăratul, cu toată dezastroasă experiență multiseclară, se repetă până în preajma războiului mondial. În fruntea ziarului *Românul* din Arad însuș poetul Goga, cu doi ani numai înainte de izbucnirea războiului eliberator, scria articolul *La treptele Tronului*, în care argumenta necesitatea de a se pregăti un nou memorandum, dacă se poate cu răsunet și mai grandios decât cel din 1892. Cum putea fi sdrobotită cerbicia șovinismului budapestan? Printre mijloacele politice revenia îndreptarea către Viena.

Reluarea din timp în timp a aceleiaș tactică de luptă politică, reprezintă la noi românii o mișcare regulată de ondulațiuni istorice, printre cari se integrează și memorandumul.

El este ieșit din tensiunea raporturilor dintre clasa stăpânitoare maghiară și poporul român supus tuturor vexațiunilor.

Desiobăgirea economică și culturală era identificată cu nevoile dezrobirii naționale și sociale. Simion Bărnuțiu demonstrase în celebrul său discurs dela Blaj indisolubila legătură dintre ideea de națiune și ideea de libertate.

Prin proporțiile înregistrate, prin ecurile deșteptate, prin consecințele politice și prin fenomenele de psihologie colectivă memorandumul este o înlănțuire de eforturi și frământări cari trebuiesc luate sub analiză strânsă, pentru a ajunge la o seamă de încheieri cari să ne dumiriască asupra importanței lui și a surprinde cât mai multe din sinuozitățile desfășurării lui.

Dela liniile mari istorice ale politicii tradiționale caracterizate prin intervențiuni repetate — fie prin războaie înarmate în favoarea împăratului, fie prin petițiuni la Tron de felul celei dela 1791 (căreia i-a urmat în 1842 o suplică a episcopului Moga prin care se pretindeau împăratului drepturi egale pe pământurile erariale) care conține în sine înșile fundamentele ideologice ale politicii românești — linii de flux și reflux cari și-au găsit termenul final în statutul teritorial prin care s'a lichidat marele război mondial din 1914—1918, e necesar să trecem la documentarea de amănunt.

Epoca imediat anterioară a memorandumului cuprinde fermenții în gestație cari au provocat clarificările împinse până la necesitatea petițiunii dela 1892.

Care a fost conținutul materialului pe temeiul căruia s'a redactat memoradul?

De ce Banatul a făcut opinie separată, zădărnîcînd unanimitățile de manifestare?

Cari au fost foloasele regimului absolutist pentru viața publică românească?

Cum au luat naștere curente de apropiere dintre români și democrații unguri și cum au evoluat aceste raporturi?

De ce în cele din urmă, politica românească, poticnîtă în meandrele măloase vienezobudapestane, și-a afirmat un

caracter de independență și de razim în forța sa morală proprie?

Eram siguri, că dietele revoluționare, inspirate de Kossuth, nu se vor declara pentru transformări radicale și rapide în favoarea maselor. Ele erau preocupate de țeluri practice: cum să convingă omul de jos de nevoia răzvrătirii împotriva Vienei și de înrolare sub steag revoluționar. Lozincile ei patriotice erau fascinate și însufleteau până la delir pe unguri, în primul rând burghezia națională care aspira să ia locul guvernărilor imperiali de până ieri. Deputații aderenți sinceri ai unei democrații curagioase din primul moment, în frunte cu Irányi Dániel — pe care-l vom întâlni multă vreme în analele istoriei noastre politice — se plîngea contra încetinelei reformelor blamând sistemul de a amâna orice realizare până după victoria independenței¹⁾. Promisiunile se uită. Forțele reacționare vor ceda cu greu din privilegiile și deprinderile de clasă. Kossuthismul profesa un liberalism condiționat, îngust și șovin: democrație de rasă și de clasă, nu una fără restricțiuni și de aplicațiune generală, valabilă deopotrivă pentru orice categorie de muncă și pe deasupra distincțiunilor etnice. Aceasta s'a putut demonstra mai târziu cu certitudine, căci timpul s'a însărcinat să spulbere legenda patosului sincer și convins al oratoriei kossuthiste²⁾. Prin intensitatea propagandei și prin stigmatizarea ipocriziei Habsburgilor, totuș kossuthismul a provocat o enormă frământare în vremea sa. Timp de trei decenii s'a resimțit și trecutul nostru prin multe iluzii deșteptate. De Kossuth e legată revoluția lui Eftimie Murgu din Lugoj. Între Kossuth și prințul Alexandru Cuza se încheiau convenții militare. Bălcescu urmăria în Ardeal în mod asiduă soarta armelor răzvrătite împotriva împăratului. Tratatul de îndelungi dintre cei dintâi oameni politici ai Banatului cu conducătorii partidului kossuthist luau formele conturate ale unor adevărate legiuri. La sfârșitul sfârșitului însă raporturile cu kossuthiștii se soldează cu pierdere incalculabilă pentru noi: pentru că visul kossuthist nu doria decât făurirea independenței Ungariei pe ruinele, consimțite de kossuthiști, ale popoarelor nemaghiare.

Nu tot atât de deficitar se soldează absolutismul împărătesc. Dimpotrivă, el deține merite cardinale pentru istoria românilor.

Pentru că să se răsbune împotriva revoluției ungurești și să suprimă pentru un timp forța centrifugală budapestană, împăratul Francisc Iosif a inaugurat absolutismul monarhic. Emitea patente cu putere de legi, octroa constituție nouă, concentra totul în mîna sa.

Patenta care a revoluționat mai adânc structura imperiului a fost fără îndoială patentă imperială din 1854 prin care dedea lovitura de grație proprietății feudale. Ea desființa iobăgia și improprietăria țărănimea. Până azi se văd consecințele improprietăririi, care a făcut și din țaranul român un om, un cetățean capabil de oarecare independență materială și ocrotit de lege.

Anii revoluției și ai regimului absolutist au fost utilizați cât se poate mai bine de către conducătorii poporului român. Încordarea dintre împărat și unguri era favorabilă atingerii unor idealuri de multă vreme urmărite.

Diplomația iscusită a unor Șaguna și Mocioni, cu trecere la Curte, a smuls împăratului dreptul organizării unei instituțiuni autonome a bisericii ortodoxe autorizată de a înființa școli populare. S'a dat astfel o impulsie puternică dezvoltării culturale prin cele aproape trei mii de școli primare românești, ce s'au putut înființa în mod succesiv.

ION CLOPOTEL

1) Szabó Erwin: *Társadalmi és pártharcok a 48—49-as magyar forradalomban* p. 297.

2) Louis Kossuth: *L'Europe, l'Autriche et la Hongrie*, Bruxelles 1859 (celebrele conferințe din Anglia asupra «chestiunii naționalităților»).

Orientarea profesională academică

Trăim o epocă istorică de profunde transformări și frământări economice și sociale în care colectivitatea își imprimă și își definește din ce în ce mai mult năzuințele, trebuințele și drepturile superioare pe care le are față de tendințele individuale. Individualismul exagerat, «apollinic», ce se satisface prin sine, este treptat îndepărtat din mecanismul economic și social al Statului spre a se refugia pe tărâmul desinteresat al Artei. Până și faimoasa democrație americană a renunțat la ideea fictivă că orice cetățean posedă virtualitățile necesare spre a ajunge conducătorul suprem al națiunii.

Adevărata organizare socială—democrată presupune că fiecare individualitate să-și găsească semnificația vieții și rosturile muncii în limitele scopurilor imediate și idealele generale ale comunității. Individul este numai un accident în viața națiunii; el e numai purtătorul valorilor colective, beneficiarul achizițiilor culturale pe care generațiile înaintașe le-au lăsat moștenire. Bineînțeles că e vorba aici nu de puținele personalități creatoare, ci de imensa majoritate a cetățenilor.

Dacă viața națiunii primează și dacă individualitățile trebuie să și armonizeze munca productivă potrivit cu necesitățile colective, înseamnă că pentru menținerea și progresul culturii trebuie să se mobilizeze toate energiile creatoare ale neamului, care activând într'un consens unanim—și în conformitate cu variatele necesități ale statului—să asigure totodată echilibrul și evoluția socială normală. În consecință, funcțiunile în stat nu reprezintă altceva decât mijloace prin care se satisfac trebuințele națiunii. În momentul în care cel ce deține funcțiunea nu mai este în stare s'o îndeplinească cu conștiință și demnitate socială, el trebuie s'o părăsească pentruca societatea să delege pe un altul care o poate servi mai bine. Iată un adevăr care stăruie, dar care se uită mereu, deși se angrenează de realități mai profunde decât echilibrele bugetare temporare.

Ne găsim așa dar în fața vastei probleme a mobilizării raționale a tuturor forțelor ce compun națiunea și dreapta repartizare a acestora în conformitate cu exigențele colective. Această mobilizare și repartizare justă implică statornicirea unei norme de

valorificare a capacităților individuale. Din acest punct de vedere nu există decât un singur criteriu: munca și posibilitățile de creațiune ale fiecăruia. Cum poate însă colectivitatea pe temeiul acestui criteriu să afle adevăratele valori care pot—în gradul cel mai înalt—s'o servească și să-i asigure progresul? Înainte de a răspunde direct acestei întrebări, să schițăm—în câteva șire—realitățile românești în ceea ce privește învățământul universitar,—învățământ care prepară pe cei ce urmează să ocupe profesiunile superioare și posturile de răspundere în stat.

Marea afluență a tineretului spre profesiunile academice a determinat suprapopularea universităților și a creat un dezechilibru evident între capacitatea de asimilare a statului și numărul crescând al titraților universitari. Raportul dintre cerere și ofertă trece printr'o acută criză, iar șomajul intelectual este aspectul imediat al unei stări de lucruri nenormale care constituie—fără fixarea unor măsuri rapide de îndreptare—un pericol real pentru dezvoltarea națiunii.

De ce am ajuns la acest punct mort? Nu vom încerca să schițăm dificultățile economice contemporane și nici nu vom arunca toată vina pe atotputernica «criză», ci vom înșira câteva cauze imediate, locale și, credem hotărâtoare: Lipsa unei politici școlare adecuate realităților românești, lipsa oricărei selecții și îndrumări sănătoase a generațiilor tinere de pe băncile școalelor secundare și superioare, lipsa de prevedere cu privire la necesitățile reale ale statului în ceea ce privește profesiunile academice, politicianizarea tuturor valorilor, insuficiența educației cetățenești, etc., etc.

Miile de energii—ce măresc cadrul șomajului—rămân în afară de mecanismul productiv al națiunii, cu toată formația superioară.

Dacă pentru moment forurile conducătoare trebuie să fie preocupate cu chestiunea plasării numărului mare de titrați universitari, pentru viitor mobilizarea energiilor și promovarea adevăratelor valori productive trebuie să preîntâmpine reînnoirea dificultăților printr'o organizare școlară înțeleaptă. Pentru aceasta—răspundem în același timp problemei centrale puse mai sus—trebuie să se facă apel la știință, la autoritatea supremă a

spiritului uman. În direcția aceasta științele biologice și în special Psihologia, au adus un aport enorm de mare pe care țările de veche cultură—precum și cele mai tinere însă conștiente de valoarea științei—n'au întârziat să le pună în serviciul progresului colectiv. O întreagă disciplină a Psihologiei aplicate, Orientarea și Selecția profesională, se ocupă de această mare chestiune a utilizării raționale a capitalului uman și cu dreapta lui repartitie în conformitate cu nevoile statului. Ea răspunde într'adevăr unor probleme de cea mai mare importanță pentru societate.

Orientarea și selecția profesională are de scop:

1. Să stabilească—pe temeiul metodelor obiective din psihologia experimentală—nivelul mintal, aptitudinile și capacitățile native ale persoanei umane.

2. Să stabilească cerințele psihofiziologice ale diferitelor profesii și activități umane.

3. Să fixeze necesitățile prezente și viitoare ale statului—cu privire la toate categoriile de profesii, și

4. Să orienteze pe fiecare îns spre profesiunea conformă cu înclinările și aptitudinile sale specifice, *în limita posibilităților, indicată de necesitățile reale ale comunității.*

În alți termeni, Orientarea și Selecția profesională se întemeiază—după vederile d-lui Prof. Fl. Ștefănescu Goangă, un mare promotor al acestei discipline în țara noastră—pe studiul obiectiv al următorilor trei factori: *Persoana umană, 2. Profesiunea și 3. Piața muncii.*

Această orientare și selecție este în deosebi necesară în domeniul vieții universitare, laboratorul suprem de promovare al culturii și de pregătire pentru profesiunile superioare.

Forurile conducătoare au înțeles rolul și importanța socială a Orientării profesionale academice și prin crearea *Oficiilor universitare* s'a umplut o lacună periculoasă pentru viața universitară.

Cultura și formația interioară este fără îndoială o valoare personală, independentă de profesiune, clasă socială, avere, etc. Ea se urmărește și trebuie să fie urmărită pentru ea și nu pentru perspectivele profesionale viitoare pe care le deschide. Atunci însă când toți cei ce îmbrățișează învățământul superior năzuiesc exclusiv

la ocuparea unei slujbe în stat, autoritățile universitare sunt datorare să arate care sunt posibilitățile viitoare de plasare ale absolvenților universitari și care sunt nevoile corpului social.

În urmare, Orientarea profesională academică — obiectul de studiu al oficiilor universitare — are menirea să statornicească:

1. *Profilul psihologic* (cuprinzând aptitudinile, capacitățile și interesele personale) ale absolvenților de liceu ce doresc să se înscrie la Universitate.

2. *Monografiile profesiunilor academice*, cuprinzând cerințele psihofiziologice și tehnice ale profesiunilor.

3. *Piața muncii* în profesiunile a-

cademice, în care să arate toate posibilitățile prezente și viitoare de plasare ale titraților universitari.

Pe baza studiului complet al acestor factori se poate realiza Orientarea academică a tineretului spre profesiunile conforme cu aptitudinile lor personale și în marginile indicate de necesitățile reale ale statului.

Nu este locul să intrăm în detaliile tehnice și științifice ale acestor probleme și nici nu intenționăm să schițăm modul de organizare al oficiilor universitare. Am crezut însă necesar să punem o problemă de această actualitate pentru viața noastră universitară și socială.

Dr. DIMITRIE TODORANU

PAGINI LITERARE

Jurnal de toamnă

A venit mama noastră, toamna. A venit cu obrații galbeni, de pere pergamute, cu sufletul despletit — să dea de mâncare la șomeri și să măture frunzele căzute prin parcuri. Toamna asta nu e nici mai tristă nici mai veselă decât surorile sale — altele. Totuș, parcă e mai bătrână. I se clatină dinții și o dor gingiile. Cu tot «împrumutul intern», are pantofii scâlțiați și e lihnită de foame. Fustele-i sunt sfâșiate decuvară, prin scaetii dealurilor, iar la bariera Vergului a mușcat-o un câine turbat de pocior. Statele din «mititica înfelegere» și din Balcani se înarmează pe capete ca s'o împuște, dacă o face cumva pe nebuna! Da! Toamna asta blândă, care vine ostenită, de prin coclauri cu toate bunătățile în cârcă, va fi pusă la zid. Dar, mama noastră Toamna, scuturându-și coama arămie, plânge o lacrimă — ca o pară de spermanțet și spune că e pâine, în traista ei, pentru toți oamenii și pentru toate dobitoacele războinice, oricât de lacome și hrăpărețe.

A mai adus și o căruță de reviste literare, romane, poezii, și teatru — pentru sufletele idealiste și puține. Toamna, cocărjată sub greutatea sacului literar, se odihnește un pic la Capșa, unde bea un șvarț plătit de Mircea Damian. Pe când Toamna face destăinuirile de mai jos, Neagu Rădulescu caută în desagi babei și găsește un poet provincial, bolnav de drăcovenii, adus în ca-

pitală să-l vindece doctorul Trifu, iar maestrul Lavinescu să-l dea pe mâna lui Vlaicu Bârna — să-l învețe să cânte cu fluerul la radio.

Iată confidențele literare aflate alături la Capșa.

Editura «Cultura Națională» a umplut vitrinele cu chipul unei păpuși de turtă dulce. E romanul lui Sandu Teleajen — «Drumul dragostei». O carte senzațională, tristă și frumoasă ca femeia prietenului tău. Se vorbește acolo despre păcăleala lui Delafras, care n'a vrut s'o editeze și despre liceiiști torturați de apetituri necuviincioase la adresa servitoarelor. O carte cu el, cu tine, cu mine și cu ea. Delafras a cumpărat ediția a treia a romanului, cele două fiind reținute de «Cultura Națională». Ionel Teodoreanu a împărțit surduri și autografe la «Cartea Românească» pentru «Crăciunul dela Silivestri». Romanele lui Ionel Teodoreanu sunt apetisante ca o prăjitură cu frișcă sau ca fetele iarna — în costume de sport.

Isaia Răcăciuni va constitui, cu al său Mâl, poate cel mai însemnat eveniment al anotimpului. Critica literară își ascute penițele. Revistele se baricadează în dosul condeielor reporterilor păduchioși și netaienți. Totuș, Mâl va trece peste toate rezervele și va umple revistele cu elogii unanime. Pentru prima dată criticii vor lăsa la o parte mărul răzburilor personale. Manolescu-Strunga, prin ghereta lui Petru Comarnescu, va împărți fiecărui critic câte-o pară mălăească.

Neagu Rădulescu va fi numit secretar la o societate sportivă. Pregătește un roman subversiv, cu boale venerice și gogoși cu marmeladă. În vederea acestei opere, face niște vizite suspecte și zilnice unei persoane cu ochelari. În același timp, Toamna zicea că neastâmpăratul umorist va mai mânca o chelșăneală. De data asta, dela un critic literar. Mircea Damian scrie... la două romane deodată. Mircea Damian în toamna asta e blazat, ca o carte nerecenzată. A scris mult în ultimul timp. E obosit și trist. Trist — la gândul că a scăpat de foame și de anonim. Se teme că-i va crește burtă, va face chelie și — doamne ferește! — va fi numit la «cultura popoarelor» în locul lui Bucuța.

Virgiliu Monda, pudic și delicat ca o adolescență, face operații cezariene cu coanelor din lumea bună, plămăindu-și eroii cărților. «Urechea lui Dionys» ne va spune multe lucruri triste. «Hora paiațelor» e un roman cu destrăbălați, cu suflete cari plâng și mor pe stradă și în case murdare. Romanele lui Virgiliu Monda sunt dezolate. Oare, doctorul Monda a găsit hidosul și putredul chiar și în plâpândeale cuconite ce-i defilează pe masa de operație? Atunci, cât de naivi sunt poezii!

Nicu D. Cocea se plimbă totdeauna cu două fete la braț. Femeile simt în el pe scriitorul dispus, oricând, să le imortalizeze cu un vîrf de peniță. Cărțile lui înfloresc târziu în vitrine, după ce se scutură prima recoltă.

Peltz ne va da o carte bună «Hanul cu tei». Peltz e un scriitor care nu râde niciodată. Vorbește cu pasiune despre o fleică sau o revoluție socială. Dar mai ales, adună necazuri din mahala în traista sufletului — pentru mai târziu — cum adună puștii pietricele pentru praștie.

George Mihail-Zamfirescu va mai publica o carte frumoasă. O carte cu oameni îngropați în praful unui cartier cu nume de ocară. Sufletele sgrăbuite vor sănăgera și vor muri pe maidane ca în fiecare an. Barierele vor tăia gâtul mahalalei murdare, cum taie un satâr o felie de brânză. Și nimeni nu va auzi plânsul fetei crucificate pe o grămadă de gunoi.

Arlur Enășescu a apărut în colț la Capșa, cu gerul în buzunare. Alabastrul cerului de astăvară, mort în fântâni și pe elopotnițe, cât a mai rămas s'a prelins în mărgelele ochilor acestui poet rupt, nefericit, singur. Toamna l-a găsit ca și an, neras și vagabond. Crivățul suflă în degete, căutându-și loc — prin plaste de fân sau poduri părăsite — să se culce. Zăpada va veni târziu, dinspre Obor și Balta Albă. Fulgii albi, de vată ușoară, se vor învârti ameții prin aer. Un cal trage o sanie mălăoasă pe Drumul la Tei. Dumnezeu, pierdut în nămeții dinspre stepa Bărăganului, va plânge molcom cu jucăriile în vârful patului, sub o velniță rară, nepieptănată. Nemurirea va boci pe burlanul sobei, cu vifornița de afară.

În vitrinele cu plăcinți literare, vor răsări Moși-Crăciuni cu pâine Herdan în spinare și clopoței la opinci. Toamna își va fi îngropat obrații de pere pergamute undeva — sub plapuma rece și moale de omăt.

Oamenii fără inimă vor cere Ligii Națiunilor să împartă săracilor — de Crăciun — câte o mitralieră. Cântă frumos și calmează durerile.

Așa spune Toamna, poposită la șvarțul lui Mircea Damian, că se vor petrece lucrurile. Tinerii capșști se împraștie pe străzi, cu șomoioage de tristețe sub pulpana trencioatelor. Neagu Rădulescu pleacă ultimul, îndreptându-se — pe cele mai întortochiate străzi — către persoana cu ochelari.

Crivățul citește afișele ziarelor pe verso. Guvernul — ca întotdeauna — se clatină.

BOGDAN AMARU

Metafizica lui Lucian Blaga

I.

Dacă Xerxes a biciuit marea ca s'o stăpânească și Sören Kierkegaard înalță imnuri «Excepții» ca să ridice în limpezimi morale semnificația transcendentă a «Repetițiunii», Lucian Blaga face apologia «Misterului» ca să desvăluie articulațiile proprii și esențiale ale metafizicii. Sensul metafizic al realității nu se deschide decât celor ancorati în «Irațional». Dacă metafizicile de până acum, parțiale și unilaterale, au dus la mentalități și atitudini ireductibile, se datorește faptului că reprezentanții lor au crezut în «convertirea» misterelor existențiale, cu alte cuvinte, au crezut în raționalizarea iraționalului. Ei nu și-au dat seama că «lumea, așa cum o știm, cum o simțim, cum o cunoaștem, cum o înțelegem, și n'o înțelegem, are pe plan metafizic, rostul unei imense apologii a misterului existențial».

Ce este metafizica lui Lucian Blaga, dacă nu tâlcuirea acestei apologii?

Dacă până la «*Eonul dogmatic*» și «*Cunoașterea luciferică și paradisiacă*», Lucian Blaga nu s'a angajat explicit în elaborarea unui sistem de gândire, nu e mai puțin adevărat că studiile și eseurile publicate între 1919—1930 poartă în cupele scrișului lor străveziu gânduri și icoane prevestitoare ale construcțiilor de mâine. Faza de pregătire, de maturizare și limpezire a metafizicii lui Lucian Blaga este bogată și variată. *Pietre pentru templul meu* (1919), *Cultură și cunoștință* (1922), *Filosofia stilului* (1924), *Fenomenul originar* (1925), *Fetele unui veac* (1926), *Ferestre colorate* (1926), *Daimonion* (1930), sunt tot atâtea explozii de gând, tot atâtea focuri intelectuale, în cari Blaga, generos ca un zeu, s'a dăruit ca nimeni altul. Având tăria să calce desculț culmile gândirii, suflul lui și-a deschis toate ferestrele ca să primească năvala de miresme tari a înălțimilor. Rotogoalele privirilor lui vulturești peste mai multe domenii, hotare și împărțiri nu înseamnă desmărginire haotică, ci unificare multiplă, atitudine simfonică, măritoare de zări spirituale, care l-a dus la ierarhia ontică din *Censura transcendentă*, în fruntea căreia stă

valoarea demiurgică a omului. Dincolo de renunțări, prin urmare, nădejile noastre cresc în zodia destinului creator.

Dacă în faza de creștere și autolămurire a gândirii lui Lucian Blaga, cugetările de nuanță înțelepciunii indică alternează cu neastâmpărul dionysiac, considerațiile de filosofia istoriei cu studii și eseuri estetice sau de filosofia culturii, poema cu drama, cronica, plastică sau literară cu peisajul, nu înseamnă diversificare fără noimă, ci efortul unui mare artist de a surprinde ineditul vieții, ceea ce este fluent și viu, sub aspecte cât mai variate și prin tăeturi cât mai verticale. Linia de polarizare însă se menține pretutindeni. Intră în joc afinitățile electivale ale poetului, spontaneitatea și elasticitatea lui comprehensivă. Poetul trăiește și înțelege, și nu știe. El pricepe direct și vertical. Icoanele viziunilor lui sunt totdeauna totalitare. Ele nu sunt elucubrații de natură livrescă sau rămășițe de inutilă erudiție, ci plesnele vie ale aceleiași fântâni tăsnitoare, vinele aceleiași nervuri. Ele cresc vegetal și plastic din apă, pământ și lumină. De aceea poezii, chiar și aceia cari îmbracă mantia severă a filosofiei sau istoriei, sunt cei mai pricepuți tălmăcitori ai culturii și esențialității unui popor.

Unitatea lor de acțiune creatoare nu se datorește unor principii exterioare, ci ochiului interior, sub privirile căruia și apa devine statuie. La izbândirea acestei unități prezidează destinul omului ales, ale cărui articulații interioare, proaspete și maleabile, îi deschid câmpuri neatînse.

Luând acest punct de mănecare, înțelegem mai ușor liniatura centrală a gândirii lui Lucian Blaga, care nu se mărginește numai la *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică* și *Censura transcendentă*, ci se simte în toate studiile și eseurile înmănuchiate în volumele apărute până în 1930.

Așadar, atmosfera fazei de pregătire a sistemului, cum autorul însuși își numește activitatea filosofică până la *Eonul dogmatic*, nu este străină de gândurile ulterioare. Nu. În ea au germinat și din ea s'au hrănit grăunțele cari se desvoltă, sub privirile ochilor noștri, în arborele masiv al

filosofiei lui Lucian Blaga, a cărui tulpină nu numără până acum decât trei cercuri anuale: *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică* și *Censura transcendentă*.

Dacă ultimile trei cărți își sporesc transparența reciproc, cele anterioare lor îi dau suport și tărie.

Intenția secretă, mărturisită sieși sau nemărturisită, formulată explicit sau dată implicit, care înfioară întreg sistemul filosofic al lui Lucian Blaga, creind unitate în pluriformitate, este *transpunerea mitică a realității*.

Transfigurarea mitică a realității este un mod de a înțelege, dar mai ales de a vedea intuitiv. Ea apare în aurora și în asfințitul vieții. Destinul ei, prin urmare, de a lumina frunțile copiilor și ale primitivilor, ale oamenilor naivi și în contact direct cu lucrurile, ale ființelor simple pe deoparte, iar pe de altă parte de a imprumuta culoare și robustețe viziunilor acelor cari, trecând armatura spiritului geometric, au ajuns să privească din perspectivă totalitară, intrând din nou, de data asta mai bogați și cu zări sufletești mai cuprinzătoare, în legătură nemediată cu inima realității, care, sub privirea lor, se desghiață, svăcnește și se înfioară, cerându-se întrupată în icoană. Icoana, ca și în cazul copilului, este mitică și grăitoare.

Acest fel de a vedea și de a smulge semnificații vii realității este mai propriu poetului și artistului mare în general. Considerând afirmațiile de mai sus în acest plan, cazul lui Lucian Blaga apare și mai elocvent, iar trăsătura esențială pe care am căutat s'o desprindem din întreaga lui activitate gânditoare, îndreptățită. În scrisul lui Lucian Blaga sunt îngemănate calitățile esențiale ale felului mitic de a înțelege: *mirarea copilului, viziunea cu largi rezonanțe a poetului, și vânsosenia gânditorului*.

Desigur că această *transfigurare mitică* nu se confundă cu modul de cunoaștere mitică. Cea din urmă nu este decât un aspect formulat, articulat, al celei dintâi. Este delimitată și completată de alte moduri cognitive. *Transfigurarea mitică*, însă, străbate, fructifică și susține toate modurile cunoștinței.

Dar nu e momentul acum să intrăm în analiza amănunțită a susnumitei distincțiuni. Reținem afirmația ca atare.

O altă trăsătură a gândirii lui L. Blaga, fundamentală și creatoare de sistem, este *iraționalitatea*. Nu iraționalitatea mistică sau biologică, obscură și impetuoasă, potrivnică înversunată *formeii, sistemului și luminii, ci transparența irațională de dincolo de rațiune, o ultra-rațiune și nu o infra-rațiune*, cum cred cei mai mulți. Că este așa, ne-o dovedește faptul că autorul *Eonului dogmatic* consideră ca necesar și *modul de cunoaștere rațională*. Numai că acest mod este depășit. Dar aceasta e altceva.

Pentru justificarea acestei depășiri a rațiunii, Lucian Blaga a scris două studii dense:

Unul de metodă, *Eonul dogmatic*, și altul de epistemologie, *Cunoașterea luciferică și paradisiacă*.

Deosebirea făcută în *Eonul dogmatic* între «intelectul enstatic» și «intelectul extatic», lărgită și documentată în *Cunoașterea luciferică* n'are altă noimă. Această încercare de lărgire a inteligenței din punctul de vedere al formei se înscrie, păstrându-și coloratura proprie, în linia eforturilor de sporire a facultăților de cunoaștere, pe cari le înregistrează istoria filosofiei. Sporul lui L. Blaga se face în favorul iraționalului. Și aici rezidă toată originalitatea lui și tot fermecătorul lui păcat. În baza unor variate argumente, smulse din toate domeniile de creație spirituală, știință, filosofie, istorie, filosofia culturii, religie, etc. și în virtutea unor splendide analize logice, împinse pe cele mai înalte poziții, în care ascuțimea spiritului critic își dă mâna cu transparența revelației, Lucian Blaga conturează caracterul «dogmatic», irațional al intelectului extatic, față de intelectul enstatic, care îndeplinește funcțiunile obișnuite ale inteligenței logice. Fac aici o precizare de amănunt, necesară pentru a respinge o interpretare falsă, dar foarte frecventă a caracterului dogmatic a filosofiei lui L. Blaga. Dogmatismul lui nu este nici dogmatismul bisericesc, nici dogmatismul filosofic, așa cum a luat ființă față de valoarea cunoștinței umane. Referindu-ne la cel din urmă, Blaga este dogmatic în măsura în care orice atitudine sau orice punct de vedere personal în fața existenței și a valorilor ei implică o afirmație categorică. Iar cu dogmatismul bisericesc n'are nimic comun, afară de simpla nomologie a termenilor.

Nu ne interesează acum, dacă po-

ziția pe care descalcă filosoful nostru, în urma subtililor și consecventelor propoziții din *Eonul dogmatic și Cunoașterea luciferică*, este îndreptățită sau nu din punctul de vedere al multiplelor forme de experiență.

Reținem doar concluzia, care transcende experiența, ancorându-se în câmp metafisic: adevărata metafizică, sau mai aproape de spiritul lui L. Blaga, viziunea metafizică, încărcată de rezonanțe atitudinale, izvorește din apologia misterelor existențiale, se altoiește pe irațional.

Pentru justificarea unei astfel de viziuni a fost scrisă *Censura transcendentă*, care este o urmare firească a celor două cărți de mai înainte, constituindu-se însă pe un plan cu totul deosebit, planul metafizic. Faptul acesta este confirmat și de subtitlul cărții «*încercare metafizică*».

În cazul *Censurii transcendente*, sensul etimologic al termenului metafizic apare în toată plinătatea lui. *Censura transcendentă* este de două ori metafizică.

1. Este o tâlcuire și o justificare a semnificației metafizice a cunoașterii.

2. Este o transgresiune a tuturor formelor de experiență și cunoaștere, o *atitudine metafizică*. Din acest de al doilea caracter derivă determinații multiple. Între altele, deosebirea, formulată cu atâta îndrăzneală și multă originalitate, între știință și metafizică.

II.

Cu precizările de mai sus, putem bate la porțile *Censurii transcendente*. Dar nu le vom deschide înainte de a lămurii termenii fermecați, singurii cari ne pot lumina drumul. *Marele Anonim*, *Cunoașterea individuală* și *Censura transcendentă*. Enumerarea era mai sugestivă dacă intercalam *Censura transcendentă* între *Cunoașterea individuală* și *Marele Anonim*, pentru că acolo se așează din grația Marelui Anonim.

Nu găsim o definiție și o descriere a Marelui Anonim mai potrivită decât a filosofului nostru:

«Factorului metafizic i se pot da multe nume: prezent sub o mie de măști, el răspunde la orice apel. Ținem să-l numim deocamdată cât mai abstract, cât mai algebric. Prin abuz metaforic, imaginația metafizică i-a zis pe rând, când «substanță», când «eu absolut», când «rațiune immanentă», când «Tată extramundan», când «Inconștient», când «Conștiință», etc. Oricât de variate, nu există o incompatibilitate absolută între aceste nume date factorului originar. Din parte-ne, îl vom indica printr'un

termen mai alb, mai neutru, care se raportează la toți acești termeni pestriți și metaforici ca o mărime abgebrică la mărimi aritmetice. Să-l denumim simplu și cumsecade: *Marele Anonim*. Pentru început nu ne interesează nici un alt aspect al lui, în afară de acela de a fi factorul metafizic central. Nu ne interesează anume nici dacă acest centru este extramundan sau intramundan, immanent vieții sau transcendent vieții. Pentru început *Marele Anonim* e suficient caracterizat prin locul central, ce-l ocupă în sistemul existenței. Despre celelalte însușiri ale lui vom vorbi după împrejurări, când abstract-conceptual, când mitic, când extatic. *Marele Anonim* e locul intențiilor permanente boltite peste lume. Mitic putem numi acest loc și «ființă». Numindu-l astfel, nu vom pierde însă nici un moment din vedere că mitul e numai cârja presimțirilor noastre liminare».

Iată acum a doua definiție: Prin cunoaștere individuală înțelegem faptul «cunoaștere» realizat de-un ins existențial oarecare. Lucrul e spus clar și definitiv.

Deocamdată acești doi termeni nu sunt decât în raport de coexistență. Raportul dialectic între ei se realizează prin termenul al treilea: *Censura transcendentă*. Și iată cum:

«Din motive cari țin de domeniul echilibrului existențial, *Marele Anonim* se apără pe sine și toate misterele derivând din ele de aspirațiile oricărei cunoașteri individuate, creând între aceasta și misterele existențiale o rețea de factori izolatori. Rețeaua izolatoare pusă — între misterele existențiale și cunoașterea individuală — se manifestă în forma specială a unei «censuri». De vreme ce censura aceasta își are centrul inițiator dincolo de orizontul nostru crono-spațial, o numim «*Censură transcendentă*». Prin censura transcendentă intercalată, înadins și din superioare motive, între misterele existențiale și cunoașterea individuală, se refuză cunoașterii individuate orice cuprindere pozitiv adevărată a misterelor existențiale».

Cunoașterea individuală este limitată, incompletă și viciată ab origine de căptușeala subiectivă care o învâluie, iar misterul existențial, obiectul de cunoscut, este pasiv, neutru și indiferent față de cuprinderea subiectului. Este, deci, natural ca neputința cunoașterii individuate să fie aruncată pe seama subiectivității.

Față de această atitudine, foarte curentă în teoria cunoașterii, filosoful nostru ia o poziție diametral opusă. Și

în această atitudine personală trebuie văzut începutul *capitolului de meta-fizică*, cum își numește singur Censura transcendentă.

Cunoașterea se caracterizează prin imposibilitatea structurală, central-ontologică fundată, de a converti un mister existențial în non-mister. Censura transcendentă interzice cunoașterii individuate disolvarea ecvatională a unui «mister» în «non-mister».

Pe scurt: Marele Anonim este activ, într-o continuă apărare a misterelor existențiale. Cunoașterea individuată este limitată și incompletă nu pentru că ar fi indestructibil legată de *fatalitatea individuațiunii*, ci pentru că subiectivitatea ei are un temei *central-ontologic*, impus de Marele Anonim. Că este așa, ne-o dovedește și faptul că, cel puțin în unele cazuri, cum sunt *cunoașterea luciferică* și *cunoașterea negativ*, cunoașterea individuată este capabilă de «*actul transcenderii*», fie sub formele disimulatoare ale modurilor pozitive de cunoaștere, fie prin acceptarea misterului ca mister (cunoaștere negativ).

Cunoașterea, prin urmare, realizată în zodia zeilor tutelari ai censurii transcendente, îmbracă două moduri esențiale: unul *pozitiv și disimulator*, altul negativ, saltul, prin «*actul transcenderii*», în mister și acceptarea lui ca atare. Nici într'un caz, nici în celălalt, nu poate fi vorba de o convertire a misterului în non-mister.

Această grijă neclintită a Marelui Anonim de a apăra misterele existențiale este, după Lucian Blaga, suprema garanție a unei metafizici.

Imensa apologie a misterului din partea Marelui Anonim are multiple și esențiale consecințe de natură practică, morală, în ceea ce privește rosturile ontologice și creatoare ale insului uman. Marele Anonim dozează și cumpănește, echilibrează și evită primejdia. Nu prin atitudinea spectaculară a unui contemplator nentru și indiferent, ci prin participare directă, prin acțiuni hotărâtoare de destin și deschizătoare de largi și nebănuite zări sufletești. Censura transcendentă este bagheta magică prin care Marele Anonim armonizează simfonia misterelor existențiale. Aceste afirmații s'ar putea exemplifica ușor prin aplicarea Censurii transcendente la diferitele sisteme de gândire, ceea ce filosoful nostru a și făcut. Cum intenția noastră nu e de a da un rezumat al acestei «*încercări metafizice*», ci de a-i degaja semnificațiile și rostul ei de corectiv al modurilor de cunoaștere, nu insistăm asupra părții de aplicare.

Privită în lumina *Censurii transcendente*, cunoașterea, sub variatele ei forme, apare ca o *disimulare ascendentă* a misterelor existențiale. Ce sunt diversele forme, de cunoaștere: *cunoașterea concretă*, *cunoașterea înțelegătoare*, sub cele două aspecte; *cunoaștere paradisiacă* și *cunoaștere luciferică*, *cunoaștere mitică*, *cunoaștere ocultă*, dacă nu tot atâtea «*revelații disimulatoare*», articulându-se pe o linieuitoare? În fiecare din aceste forme, disimularea transcendențelor își are un rost bine precizat, grație censurii transcendente în sensul că ceea ce e disimulat într-una din formele de cunoaștere nu e abolit de celelalte forme, ci dus mai departe. Este deci o potențare ascendentă. Iată de ce credem că am nimerit când am afirmat că toate formele de cunoaștere, realizate în zodiacul censurii transcendente, se înscriu pe linia de foc a unei *disimulări ascendente*.

Privită în față și nealterată, filosofia lui Lucian Blaga este o metafizică crescută sub *semnele misterului*. Această metafizică nu este numai o viziune despre rostul metafizic al cunoașterii, ci și o *icoană totalitară*, o *atitudine metafizică*, situată dincolo de experiență, pe tărâmul construcțiilor vizionare. Pentru susținerea acestei afirmații aș putea reproduce întreaga introducere a *censurii transcendente*, poem metafizic de mare transparență și elevație.

Sub unghiul metafizic, filosoful metafizic, filosoful nostru conține următoarele forme de cunoaștere:

1. Cunoaștere absolută pozitiv-adevătată și nelimitată (atribuită prin ipoteză Marelui Anonim).

2. Cunoaștere individuată: censurată, dar nelimitată. Subdivizată în:

- a) cvazi-cunoaștere
- b) cunoaștere-negativ

3. Cunoaștere pozitiv-adevătată, dar limitată (factor în procesele formative biologice).

Cunoașterea absolută, pozitiv-adevătată și nelimitată, e un atribut al Marelui anonim. Cunoașterea censurată și nelimitată, precum și cunoașterea pozitiv-adevătată, dar limitată țin de sfera individuațiunii și sunt ținute sub control din partea Marelui Anonim. E clar: Marele Anonim pune o consecvență și un sistem, atât în măsurile de apărare a misterelor existențiale, cât și în grația ce o acordă individuațiunii. Când Marele Anonim îngăduie o cunoaștere în principiu nelimitată, el se îngrijește s'o *censureze*; când îngăduie o cunoaștere pozitiv-adevătată, el se îngrijește s'o *limiteze*. Grația Marelui Anonim în raport cu

creatura nu e deci o grație absolută, deslănțuită torențial. Ea nu se irosește cu năvalnică impetuoșitate. Grație Marelui Anonim nu se revărsă asupra lumii individuațiunii, nici orgiac nici capricios. Marele Anonim pune în revărsarea și distribuirea grației sale o măsură susținută. Prin urmare:

1. Când se îngăduie o cunoaștere în principiu nelimitată, ea va fi censurată.

2. Când se îngăduie o cunoaștere pozitiv-adevătată, ea va fi strict limitată.

Nelimitatul e ținut în echilibru compensator cu censuratul, adevătatul e ținut în echilibru compensator cu limitatul.

Felul compensatoriu cum sunt structurate cunoștințele îngăduite de Marele Anonim în câmpul individuațiunii, serie L. Blaga, *autonomia și impermeabilitatea* acestor forme de cunoaștere, *distribuția* tot compensatorie a cunoașterii censurate-nelimitate, ne dau icoana edificatoare despre echilibrul controlat și balanțat, pus în sistemul și în planul individuațiunii, despre procedeele creatoare și tehnica Marelui Anonim.

Ținând seama de opreliștea și strecurătorile transcendente pe care Marele Anonim le impune oricărui fel de cunoaștere individuată prin rețeaua izolatoare a censurii, cunoștința nu poate cuprinde niciodată «misterul» până la epuizare, nu-l poate converti în «non-mister», după cum nu poate traduce, pe nici un plan, iraționalul în rațional. Esența misterelor existențiale este irațională. Această iraționalitate e departe de a se converti în raționalitate. Poate cel mult să se deplaseze sub alte forme de iraționalitate.

Ajuns la acest punct, vreau să desprind următoarele trăsături esențiale, mai mult de natură practică-morală, cari răsar spontan și frumos din capitolul de metafizică al *censurii transcendente*.

1. Cunoașterea noastră are un tălc metafizic, prin care este împletită într-o urzeală ontică.

2. Acest rost metafizic crește în semnul Marelui Anonim, care rânduește.

3. O ierarhie ontică a valorilor.

4. În fruntea acestei ierarhii stă valoarea demiurgică a omului, izvorită din «slujba demiurgică pe care o indeplinim după indicațiile înscrise în anatomia duhului nostru, indiferent că o știm sau nu o știm».

În numele acestei slujbe demiurgice, duhul metafizic al lui Lucian Blaga a nălțat în chipul Meșterului dela Argeș, bolta, cu freamăt de taină și pădure, a *censurii transcendente*.

GRIGORE POPA

PSIHOLOGIA ACUZATULUI

Psihologia juridică, care este una din principalele ramuri ale Psihologiei aplicate, cuprinde trei mari capitole, de o importanță practică deosebită: 1. Psihologia infractorului, 2. Psihologia martorului și 3. Psihologia acuzatului. În rândurile care urmează ne vom ocupa numai de acest din urmă capitol, rămânând să ne ocupăm de celelalte în alte numere ale revistei.

Înțelegem prin acuzat persoana căreia i se impută o infracțiune oarecare, dar despre a cărei vinovăție nu avem decât bănueli, așa că acuzatul poate să fie sau să nu fie vinovat; acest lucru rămâne să fie stabilit prin anchete, expertize, mărturii, etc.

Pentru identificarea infractorului se utilizează diferite procedee dintre care unele sunt mai eficace, altele mai puțin eficace. Printre probele sau dovezile cele mai uzitate amintim: amprentele digitale, urmele pașilor, obiectele uitate de infractor, pete de sânge, depozițiile martorilor ș. a. Cu cât dovezile sunt mai numeroase, cu atât identificarea infractorului și stabilirea vinovăției este mai ușoară. Din păcate, însă, nu totdeauna dispunem de probe suficiente, uneori lipsesc chiar cu desăvârșire. Ori, cu cât dovezile sunt mai puține și mai neînsemnate, cu atât siguranța magistratilor va fi mai mică, iar șansele de a da o sentință greșită mai mari. Dacă ne gândim acum că nu este deloc indiferent dacă se condamnă un vinovat sau un nevinovat, putem înțelege ușor de ce această chestiune a tentat și pe psihologi, care au și ajuns incurând la rezultate practice din cele mai importante.

Să presupunem că o persoană oarecare este acuzată că a comis cutare sau cutare crimă. Nu avem însă nici o dovadă sigură pe baza căreia să putem pronunța un verdict de condamnare sau achitare. Singura soluție ar fi ca acuzatul să ne spună sincer și fără să ascundă nimic din ceea ce știe cu privire la crima respectivă. Dar el neagă sau minte. Ce facem în acest caz? Până acum se utiliza, și se mai utilizează încă, tortura sau terorizarea acuzatului. Dar torturând un acuzat nu cumva riscăm să-l punem în situația de a se autoacuză, de a-și asuma o vină care nu este a lui, numai pentru a scăpa de chinurile la care este supus și care i-au devenit

insuportabile. Și în al doilea rând, chiar dacă subiectul este de fapt vinovat și încearcă să spună în mod sincer tot ceea ce știe, putem noi să dăm deplină crezare mărturisirilor smulse de pe buzele unui acuzat pe care tortura l-a adus într-o stare psihică vecină cu nebunia? Unde mai punem completa lipsă de umanitate a acestor metode.

Poliția modernă a căutat să înlocuiască tortura prin așa numita metodă de gradul al treilea. Această metodă constă în aceea că acuzatul este lipsit de hrană și somn, și este chestionat ore și zile în șir; abia începe să ațipească și intră un alt ofițer de poliție care reîncepe sau continuă interogatorul. Se mai utilizează apoi dușuri reci, o lumină orbitoare care este îndreptată înspre ochii acuzatului ș. a. Eu nu găsesc însă că aceste metode s'ar deosebi prea mult de torturile Evului mediu.

Știința care tinde acum să scoată justiția din acest greu impas este Psihologia. Metodele pe care Psihologia ni le pune la îndemână nu utilizează nici un mijloc de constrângere sau violență, iar dovezile pe care le aduce prezintă un înalt grad de obiectivitate și siguranță. Vom arăta în ce constau aceste metode.

Una din principalele metode pe care ni le pune la îndemână Psihologia pentru stabilirea vinovăției, este metoda asociației. Această metodă, preconizată de Wertheimer și Klein, are la bază un fapt psihologic bine stabilit, anume că orice experiență trăită de individ lasă urme, se întipărește în psihicul său, și că o reacțiune mentală prezentă (asociație, percepție, atenție) nu este determinată numai de excitantul actual, ci și de amintirile și trăirile anterioare. Procedeele următorul: Subiectului i se spun mai multe cuvinte, iar el trebuie să răspundă la fiecare cu primul cuvânt care-i vine în minte. Printre cuvintele stimulente (care se dau subiectului) unele sunt indiferente, altele sunt, însă, în legătură cu infracțiunea respectivă. Noi însemnăm totdeauna cuvintele cu care a răspuns subiectul precum și timpul (numit timp de reacțiune) cât a trecut de când i-am spus cuvântul până ce a răspuns cu un altul. Caracteristic este faptul că oridecâteori s'a ajuns la un cuvânt critic, care este în legătură cu in-

fracțiunea, cel vinovat întârzie mai mult, până la găsirea răspunsului, decât cel nevinovat, sau răspunde cu un cuvânt care îl tradează.

Se presupunem — utilizând un exemplu dat de Claparède — că un individ este bănuț că a intrat într'un apartament și că a forțat sertarul unei mese de abanos pentru a fura bani. Pe biletele de bancă era o medalie de bronz, iar pe masă un papagal împaiat. Individul respectiv neagă formal că ar fi pătrus vreodată în apartamentul în chestiune. Cu toate acestea el a intrat în apartament și el este acela care a comis furtul. Cum vom putea dovedi acest lucru pe baza metodei asociației? Inculpatului i se vor prezenta, în mod succesiv, un anumit număr de cuvinte fixate dinainte, și i se va spune să răspundă pentru fiecare cu primul cuvânt care-i va veni în minte. Printre cuvintele pe care i le dăm să zicem că avem și cuvintele: masă, sertar, bacnote. Dacă la aceste cuvinte răspunde prin: scaun, dulap și bani, iar timpul de reacțiune nu este mai mare decât pentru celelalte cuvinte care n'au nici o legătură cu infracțiunea respectivă, atunci nu e nimic suspect. Dacă însă inculpatul răspunde: la cuvântul masă prin cuvântul papagal, la sertar prin abanos, iar la bacnote prin bani, sau dacă la aceste cuvinte a întâziat prea mult până ce a găsit un răspuns, atunci avem toate motivele să credem că acuzatul cunoaște masa în chestiune și că a deschis sertarul.

O experiență similară a făcut și autorul acestor rânduri, la Institutul de Psihologie din Cluj. Subiecții cu care am experimentat (în număr de 50) au fost introduși, câte unul, de către un asistent, într'o sală a laboratorului unde erau două tablouri acoperite. Subiectului i s'a spus să se uite la unul din ele, ori la care. A fost adus apoi într'o altă sală, unde l-am examinat prin metoda asociației, pentru a stabili care tablou l-a văzut (eu nu știam ce tablou a văzut). Fiecărui subiect i-am atras atenția să facă tot posibilul ca în conversația pe care o va avea cu mine să nu se trădeze ci se caute să ascundă care tablou l-a văzut. Din totalul subiecților cu care am experimentat, am reușit să pun o diagnoză justă, pe baza timpului de reacțiune și a cuvintelor cu care au răspuns subiecții,

pentru 94% din cazuri, și numai pentru 6% diagnoza pusă a fost greșită. Amintim că subiecții cu care am experimentat erau în mare parte studenți dela Psihologie, unii chiar asistenți al Institutului Psihol., deci persoane cunoscătoare a metodelor psihologice, ceea ce este de natură să îngreuneze experiența. Mai amintim că în cazurile reale de infracțiune, subiectul este mai turburat din punct de vedere emotiv, decât în experiența noastră, ceea ce l-ar face să se trădeze mai ușor. Prin urmare metoda noastră ne-ar fi dat un procent și mai ridicat de diagnoze juste, dacă am fi lucrat cu situațiuni reale (infracțiuni) și cu subiecți străini de metodele psihice.

Alte metode de diagnosticare sunt metodele psihofiziologice. Concomitent cu procesele psihice, în organismul nostru au loc o serie întreagă de modificări fiziologice (în puls, respirație etc.) care pot fi înregistrate prin mijloace de laborator. Plecând dela faptul că minciuna când are loc, provoacă în psihicul individului respectiv teamă, surescitare, neliniște etc., care se traduc, fără voia lui, prin modificări fiziologice care pot fi ușor înregistrate, oamenii de știință au găsit cu cale să utilizeze aceste metode pentru stabilirea vinovăției. Printre autorii care au utilizat aceste metode a-

mintim pe Benussi, Burt și Larson. Din cercetările lor rezultă că au reușit să stabilească o diagnoză justă pentru cca. 90% din cazurile cu care au experimentat.

Moi amintim tot aci o experiență a lui House. El utilizează un preparat anestezic numit scopolamin, cu care aduce individul în stare de inconștiență, îl adoarme. Dintre toate simțurile, însă, cel mai rezistent la anestezie, ultimul care cedează este simțul auditiv. Prin acest simț caută Dr House să ajungă la stabilirea adevărului. Preparatul este astfel dozat ca în mod treptat să aducă subiectul într-o stare intermediară între hipoalgiesie și amnesie, numită «stadiul receptiv al lui House». În acest stadiu individul nu poate să raționeze, dar este în stare să-și aducă aminte. Procedeu prin care amintirile pot fi scoase din subconștientul individului, fără voia lui, este injectarea sub piele a unei cantități suficiente din acele droguri care tind să distrugă temporar toate funcțiunile creierului, cu excepția activității centrului auditiv. Când s'a ajuns la stadiul respectiv al lui House (în care centrul auditiv funcționează normal în timp ce celelalte centre sunt adormite) se începe experiența. Experimentatorul pune diferite întrebări subiectului în legătură cu ceea ce voește să afle dela el, iar subiectul

răspunde fără să-și dea seama și fără să poată exercita vre-o acțiune de autocontrol. Experiența lui House este însă foarte delicată și necesită foarte multe precauțiuni. Dacă este injectată o cantitate insuficientă de scopolamin, sau dacă centrul auditiv este anesteziat prea profund, răspunsurile subiectului sunt confuze și nu le putem da prea multă crezare. Deasemenea și în cazul că am ajuns să obosem creierul cu prea multe întrebări. Dacă întrebările sunt adresate pe un ton prea ridicat și cu o voce puternică i se pot provoca subiectului convulsii serioase. Uneori o supraexcitare a centrului auditiv poate să producă chiar moartea.

Dintre toate metodele schițate mai sus, aceea care ni se pare a fi cea mai simplă, și în același timp cea mai sigură în stabilirea diagnosticului, este metoda asociației. «Constituirea dovezii unui delict, spune Claparède, este atât de dificilă și atât de importantă pentru societate sau pentru justiție, încât nu vād de ce justiția n'ar utiliza toate mijloacele care i se oferă, și pentru ce n'ar fi consultat și expertul psiholog după cum este consultat expertul chimist și expertul medic». Menționăm că în multe țări din occident a început deja să se facă uz de metodele psihologice.

Dr. ALEXANDRU ROȘCA

Ion Foșeneanu: „In sus“ versuri

Colecția „Brașovului literar“

Avem o mișcare literară în provincie, o mișcare ce încadrată istoric, se prezintă mai ales sub două aspecte: primul ni-l oferă trubadurii întârziati pe lângă plopii fără soț sau chiar mai departe, printre bucoavnele de începuturi lirice ale lui Conache și Văcărescu, al doilea o generație conștientă, în a cărei ontogenie se resimte ritmul și atmosfera vremii.

Insemnătatea acestei mișcări literare de provincie este de necontestat. Dealtfel îmi amintesc de un articol al lui Paul Morand în care pleda cu lux de argumente pentru acest lucru.

E destul să ne gândim la antologia poezilor tineri a d-lui Zaharia Stancu unde am întâlnit printre poezii cunoscute, destule nume noi, motivate bineînțeles prin ceea ce se numește *valoare*.

Se observă în poezia d-lui Ion Foșeneanu o fericită imbinare între clasicism și poezia nouă, un fel de modernism ponderat, pentru care autorul nu recurge la o jonglerie de lexie și nici nu se mărginește la formula banală, de sintaxă ortodoxă, incapabilă de un efect, chiar banal. Spre documentare transcriem mai jos o poezie în întregime:

«Am patinat pe vorbe 'nvăluit
În șaluri lungi de brumă și de vis;
Spre care problematic cer deschis?
Spre care adormit în piatră, mit?»

Am prins între răgazuri și tăceri
O coardă înroșită... când... și când.
Fugeam în urma vremii galopând,
Să-i bat la șea o stea căzută ieri.

Și 'ncet, am ostenit. În foi din drum
Foșnea copita timpului pierdut;
Eu patinam pe lunecus de lut,
S'arunc o stea în urma unui fum...»

În volumul «In sus» găsim multe accente de suavitate, un aport sau cel puțin o conformare cu forma nouă, sensibilitate, putere de fixare și de adâncire asupra unui lucru. Se sbate aci între versurile scrise cu sânge și azur, un suflet ce se vrea descătușat, uneori, lângă alte motive, picturale, cum este cea «Poveste din câmp», sau o evocare unde domină atmosfera la care cităm «Noaptea în Brașov». Iată o strofă pentru ilustrarea acelei preocupări metafizice din «Vis ultim»:

«Nu mai mă doare trecerea-i sonoră
Cu-ai tricii pași, noaptea pe caldarâm:
Svâcnita clipă, pendularea oră,
Nu mai e visul stins spre alt tărâm».

Și acum, ceva despre «Cielul Baudelaire». Mărturisesc, am primit cu foarte mult scepticism traducerea d-lui Ion Foșeneanu, și poate de aceea, după ce le-am citit, am fost atât de surprins. Că întreg ciclul nu este realizat în măsura în care sunt realizate câteva din bucățile ce-l formează, nu e deloc o scădere. La noi, s'a tradus mult din autorul lui «Fleurs du mal» și desigur nu cu prea mult succes. Unii s'au ținut foarte aproape de text (între aceștia amintim pe

Alexandru Vestfried) și ca atare nu au reușit să dea bucăților o formă prea rotunjită, nici nu s'au apropiat măcar de o formă cât de rudimentară de poezie. Toate au fost o proză, un amestec de hidrocarburi și metale nobile, unde nu se vedea decât un Baudelaire descompus. Alții, ca d. Alexandru Philippide, au trecut poezia prin cele mai dioptrice prizme ale sufletului lor, dându-ne în tălmăcire un Baudelaire prea cristalizat, după sistemul poezilor traducători.

D. Foșeneanu e la calea de mijloc. Are din ambele părți numai ce e bun: dintr-o parte ia specificul baudelaireian și respectarea originalului, dintr'alta o formă poetică adevărată:

Transcriem mai jos cea mai reușită traducere: «Moartea Amanților».

«Avea-vom pături cu miresme pline,
Adânci divanuri ca niște morminte,
Pe etajere numai flori străine,
Sub ceruri mai frumoase răsărinite.

Și cheltuind văpăile lor toate,
Ne vor fi inimile flacări vaste,
Ce'n suflete — oglinzi îngemănate —
Și-or reflecta luminile lor caste.

De roz și de albastru-o seară-i plină,
Noi vom schimba o singură lumină,
Ca un prelung suspin de despărțire.

Și-un inger mai târziu, prin porți deschise,
Veni-va credincios să reînspire,
Oglinzi brumate și vâpăi ucise».

«In Sus», cartea d-lui Foșeneanu inaugurează fericit colecția «Brașovului Literar»

VLAICU BÂRNA

COOPERATIE ȘI CULTURĂ

Ce speranțe legați de sistemul cooperatist? Este sistemul cooperatist capabil să ofere peste tot cadrul prielnic pentru dezvoltarea cooperăției? Cum trebuie reorganizată cooperăția? Soarta cooperăției în luptele dintre partide? Posibilitățile de prosperitate a populației rurale?

1. Cooperăția liberă și conștiința este cea mai strălucită școală de educație a maselor.

Prin ea interesele economice individuale capătă înțelesuri sociale.

Prin ea noțiunea abstractă a societății ia în mintea noastră un înțeles concret.

Prin ea individul cunoaște mijloacele comune de luptă pentru ridicarea economică, culturală și socială a tuturor.

În cooperăție dispar caracterele inferioare ale vieții economice capitaliste: egoismul, concurența dorința nemăsurată de câștig, specula, exploatarea celui nevoiaș și nefericit, înșelătoria. Interesul economic individual aici nu vine în concurență cu interesul social, din contră interesul fiecărui devine parte dintr-o funcțiune socială. În locul caracteristicilor disociante și disolvante ale capitalismului, apar în cooperăție o echitate, o cinste în raporturile dintre oameni, un sentiment de ajutor reciproc, care au o influență binefăcătoare asupra sufletului omenesc. În cooperăție, în practica cooperăției masele găsesc o puternică educație morală.

Din primele timpuri ale mișcării cooperatiste, masele și-au dat seama de lipsurile culturii lor, din primul moment și-au dat seama că reușita lor este legată de ridicarea lor culturală și puțin timp după organizarea secției de consum mișcarea cooperatistă a organizat secția de librărie și bibliotecă. Pretutindeni și totdeauna ridicarea culturală a maselor a fost unul din punctele principale ale programului mișcării cooperatiste.

Dar cooperăția nu este numai o instituție de propășire economică, de educație morală și de culturalizare a maselor, ea este și o școală de educație politică și o școală de educație socială. În cooperativă membrii nu sunt lipsiți de interese proprii, nu pot fi deci nepăsători, interesele lor economice cele mai mari sunt în joc. În conducerea cooperativei ei sunt interesați să puie pe cei mai buni, mai cinstiți, mai capabili dintre ei. Aci aleg fără influențe străine, se aleg între ei cu întreaga obiectivitate pe care o impune interesul real. Administrația unei cooperative e o școală de administrație, de gospodărie publică. În cooperativă asociații își dau seama că sunt interese comune supe-

rioare intereselor individuale, că sunt scopuri comune, sunt idealuri comune care depășesc idealurile individuale, că societatea există, că ea are un înțeles limpede pentru toți. În cooperăție, în activitatea cooperativă oamenii se cunosc între ei, se cântăresc, valorile se manifestă, și masele își recunosc conducătorii și apărătorii. Totdeauna, în viața reală, cooperativa a fost centrul activității sociale.

Firește școala are un rol important în culturalizarea maselor. Fără școala primară nu ar exista știința de carte. Fără școala de continuare nu ar exista plăcerea de carte. Fără școala profesională nu ar exista perfecționarea meșteșugului. Fără școală nu ar exista noțiunea culturii. Însă școala nu este totul. Educația maselor nu se poate face în școală. Educația maselor se face prin mijloace largi sociale. Prin adunări, prin asociații, prin acțiuni în comun. Nu există în întreaga activitate a societății, în întreaga politică socială un mijloc mai bun, mai complet, mai repede pentru procesul de culturalizare a maselor decât cooperăția.

2. Aceste virtuți însă le are numai cooperăția liberă și conștiință.

Din nefericire, în țara noastră, cooperăția nu este nici liberă, nici conștiință. Nu este liberă fiindcă e acaparată de stat, de birocrația publică, nu este liberă fiindcă sub cuvântul unor avantajii indoele Statul își ia atâtea drepturi de amestec în viața ei, încât nu numai că o stânjenește, dar o împiedică în existența ei și o pune chiar în situație inferioară față de oricare întreprindere capitalistă. Nu este conștiință fiindcă mare parte din mișcarea cooperativă este creată artificial de Stat, și în aproape totalitatea ei părăsită de solidarizarea, de interesul și participarea efectivă a asociaților.

Cooperăția de astăzi e «formă fără fond». Condusă de câțiva, nu mai reprezintă o asociere de persoane în care fiecare să ia parte activă la viața comună, ci o asociere de mici capitaluri, sau de mici interese, sau conducerea câtorva care nu păstrează din toată ideea cooperatistă decât câteva formule, și acele impuse de lege.

Spiritul cooperatist este în mare parte pierdut. Și dacă unele cooperative au reușit, aceasta se datorește

unui sau unora dintre asociați cari au fost la conducerea ei și în reușita ideii au pus suflet, capacitate, devotament. Dar câte sunt?

3. Desigur că nici regimul social-economic de astăzi nu-i în totul prielnic dezvoltării cooperăției.

Regimul capitalist a avut asupra sufletelor o influență considerabilă. Regimul de astăzi e susținut în chip violent de toți acei cari cred în avantajele sale. Liberalismul, individualismul economic e intrat în sângele conducătorilor sau profitorilor regimului de astăzi. Rezultatele minunate ale tehnicii moderne, civilizației de astăzi care datorește regimului capitalist burghez dau o putere, o mândrie, o îndrăzneală apărătorilor acestui regim încât resping orice critică și urmăresc cu cruzime pe acei cari au făcut-o, chiar dacă ei sunt victimele acestui regim.

În seceta sufletească care stăpânește regimul burghez-capitalist și care ne-a dus la viața mecanizată de astăzi, nu poate să se desvolte sufletul altruist al cooperatistului. Individul e cuprins de un egoism feroce, de un materialism cras, de o dorință de isbândă cu orice preț. Cu asemenea sentimente el nu poate fi cooperatist. Cooperăția cere o anumită stare sufletească, o anumită pregătire sufletească, un anumit altruism, o anumită iubire de aproape. În asemenea condițiuni cum poate trăi cooperăția? Este cu neputință ca un sistem economic să trăiască numai din activitatea și jertfa unor eroi, căci eroii sunt aceia care, înfruntând spiritul unei lumi să activeze în spiritul cooperatist.

Am putea spune chiar că sistemul cooperatist însuși a fost deformat de oameni încătușați, de oameni care au avut de îndurat disprețul, ura și lovitură acelor care apărau sistemul capitalist. Cooperăția pentru a fi tolerată a adoptat toate principiile social-economice de oarecare însemnătate ale regimului de astăzi. A dorit să pară că nu schimbă nimic, că nu e periculoasă. Puținele inovații au fost aduse cu timiditate, foarte puținele principii noi au fost pe cât s'a putut mai mult acoperite. Sistemul cooperatist are în fundamentul său tara umilinții. E lipsit de avânt, de dorință de luptă, de putere de atac, de energie, de putere de rezistență, de eroism.

Capitalismul a luptat cu toate armele contra ideilor noi, contra principiilor noi, contra inovărilor cooperatismului, mai ales a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a distruge rezultatele ideii de proprietate socială pe care o aducea sistemul cooperatist. Astăzi ideea aceasta e goală de înțeles, cu toate că fără îndoială este și trebuie să fie cea mai fecundă din toate.

4. Pentru salvarea cooperației, căci din fericire salvarea posibilă, nu este decât o singură cale: Statul să renunțe la ocrotirea mișcării cooperatiste, să nu-i dea nici un avantaj, să nu-i acorde un regim special, să o lase să intre în dreptul comun.

Mișcarea cooperativă devenită liberă va deveni și conștientă.

Desigur că starea de libertate va fi pentru multe unități uluitoare. Multe care s'au născut și crescut la umbra ocrotirii de Stat, plante artificiale, plante de seră vor pieri. Poate întreaga mișcare va avea un ritm mai încet. Dar ce importanță are? Uscăturile vor cădea, pădurea va fi curățată și mlădițe tinere vor da muguri și frunze noi.

În timpurile când cooperații erau luați în râs și huliți, sau în timpurile când cooperații erau persecutați și purtați prin temnițe, cooperația se desvolta și aiurea și la noi, cooperația era pretutindeni o cetate în care cei slabi găseau apărarea, cei suferau găseau o speranță. Cooperatismul era un nou ideal de viață. Cooperatismul era în timpurile sale de glorie. Mai târziu capitalismul văzând că prigoana priește mișcării cooperatiste, a schimbat de tactică: a urmărit câștigarea conducătorilor, i-a câștigat, le-a dat onoruri, scaune de deputat, le-a dat catedre, i-a asigurat în mașina burgheziei făcându-i să se indulcească din toate bunătățile sale, i-a pus uneori chiar în fruntea întreprinderilor sale. În scurtă vreme am văzut ideea cooperatistă propăvăduită sub ochiul îngăduitor al capitalismului, Statul însuși trimetând propagan-

diști plătiți pentru răspândirea acelei idei, pentru ridicarea de cooperative de tot felul. Am văzut, mai departe capitalismul deschizând porțile tezaurilor sale și chemând unitățile să se înfrupte. Miliarde și miliarde au fost puse la îndemâna mișcării. Cum au fost folosiți acei bani e altă chestiune, dar trebuie să ne întrebăm ce interes a avut capitalismul, statul capitalist burghez să puie la îndemâna mișcării cooperatiste sume atât de mari? Prin legi speciale li s'au acordat avantajii deosebite, care egalau dacă nu întreceau avantajele financiare. Ce interes a avut statul burghez să întărească mișcarea cooperatistă, care reprezintă un alt regim social-economic? Interesul s'a văzut curând.

Conducătorii au fost unii câștigați, alții înlăturați, noi conducători în solda capitalismului le-a luat locul.

Prin finanțare, întreaga cooperație ca forță economică, a fost paralizată și ingenuchiată.

Prin avantajii legale Statul și-a câștigat dreptul de control, de amestec și puterea de hotărâre în gospodăria fiecărei unități. Scoate pe cine nu-i place. Introduce pe cine îi place. Unitățile trebuie să servească interesele regimului sau sunt nimicite.

Mișcarea a fost distrusă.

Cine o va libera? Cine va avea curajul să-i dea libertatea și conștiința? Cine va avea puterea să o scape din ghiarele pieirii?

Cooperația nu are nevoie să fie organizată. Ea să fie lăsată liberă să se organizeze singură după interesele sale și potrivit idealului său.

5. Între cooperație și partid politic, teoretic, nu e nici o legătură. Cooperația este o asociație pentru apărarea și satisfacerea intereselor economice. Partidul politic este o asociație pentru apărarea și satisfacerea intereselor politico-administrative. Două preocupări cu totul diferite.

Cooperația nu întreabă pe acel ce-și încredințează ei interesele economice de ce neam e, ce credințe politice are, ce credință religioasă are, dacă e bogat sau sărac, din ce clasă socială face parte. Fără îndoială că între membrii aceleiași asociații este și trebuie să fie încredere, iubire, dispoziție comună de cooperare, de ajutor reciproc. Aceste condițiuni iarăși, în mod natural, presupun o oarecare apropiere, oarecare asemănare de stări economice, sociale, culturale, morale și oarecum politice. Cooperația este deschisă oricui, însă într-o unitate nu intră decât acei ce au concepții asemănătoare de viață, fiindcă evident, doi indivizi cu con-

cepții social-economice deosebite, cu cultură și morală deosebită, nu se simt bine împreună și nu pot avea, în general, aceleași interese economice, care să poată fi soluționate de aceiași organizare.

Este atât de natural să găsim cooperative speciale: cooperative de muncitori industriali, de meseriași, de funcționari, de agricultori. De asemenea este atât de firesc ca aceste cooperative să cuprindă oameni ce se înțeleg și din punct de vedere politic. Cooperativele de muncitori pot foarte bine să fie cooperative socialiste sau cooperative sindicaliste, precum pot fi unele care să nu aibă nici o nuanță politică. Pot de asemenea foarte bine exista cooperative creștine sau evreiești, precum pot fi între ele unele care nu pun nici o condiție națională sau religioasă la selecționarea membrilor lor.

Nimic nu poate împiedica pe unii care au aceeași naționalitate, aceeași religie, sau aceeași credință politică să se asocieze selecționându-se după aceste calități ale lor, înțelegându-se mai bine astfel pentru apărarea intereselor lor economice.

Cooperația nu poate pune nici o restricție condițiilor ce vor asociații să-și puie, în mod liber, între ei, când întemeiază o asociație cooperativă. Asocierea e liberă. O unitate poate pune condiția, expres sau tacit, că nu primește asociați de altă religie (sunt cooperative catolice), sau de altă culoare politică (sunt cooperative socialiste), sau de altă concepție social-politică (sunt cooperative roșii sau galbene), și nimeni nu se poate opune. Acei de altă religie, de alt partid sau de altă concepție social-politică, liberi sunt să se asocieze în alte cooperative, după cerințele lor, pentru apărarea intereselor lor economice, cari pot fi aceleași ca ale unei alte asociații. Că sunt unele legi care opresc întemeierea mai multor unități de același fel în aceeași comună, e un abuz, care nici nu poate fi apărât și faptul nici nu e împiedicat decât în comunele rurale.

Nu poți opri pe nimeni, în regimul democrației, de a lua parte la viața publică, de a avea o credință politică, de a lupta pentru izbândă partidului său. Nu poți opri nici pe cooperații. Dacă unitatea cooperativă nu pune restricțiuni politice, oricine poate și trebuie să fie primit ca asociat. Asupra situației sale, într-o majoritate de altă credință politică, singur are de hotărât.

De sigur, în țara noastră, cu moravurile politice pe cari le avem, cu

patima politică, cu violența cu care se desfășoară luptele politice, mișcarea cooperativă suferă, mai ales la țară unde sentimentele sunt gregare. În consiliul de administrație al unei mari societăți anonime stau alături și lucrează în interesul societății anonime atâția din partide adverse fără nici o dificultate. În consiliul de administrație al unei bănci populare lucrul pare imposibil. Aci, firește, nu sistemul cooperatist e de vină ci primitivitatea sentimentelor. Și totuși nu aci este greutatea, fiindcă în definitiv consiliul de administrație e dat de o majoritate și prin aceasta unitatea e garantată. Greutatea stă în lupta politică în general.

Fiecare partid politic care vine la guvern, are dorințe de acaparare a cooperăției. Lupta pentru cucerirea cooperăției întrece orice limite. Adunările generale sunt frământate. Consiliile sunt răsturnate. Legile sunt schimbate. Și dacă nu se poate cuceri mișcarea, se merge chiar până la distrugerea unităților care rezistă. În această luptă sunt folosite toate organele statului, întreg personalul de propagandă și control și chiar instituții care ar trebui ținute deasupra luptelor politice. Când se schimbă guvernul cooperăția întreagă e pusă sub anchetă, totdeauna pe învinuiri false și nedrepte. Se face o campanie violentă de presă, în care toți conducătorii cooperăției sunt terfelți în noroiu. Unităților li se taie mijloacele de lucru, li se suprimă creditul, sunt zdruncinate economicește. În cooperăție domnește descurajarea și desgustul. Cooperăția este pe această cale compromisă în fața opiniei publice, în fața acelor care ar putea deveni cooperatori, este distrusă economică sub focul discreditului, este distrusă în sufletul luptătorilor și al masei.

Acest amestec al partidelor este posibil numai fiindcă cooperăția nu e liberă, și numai fiindcă Statul poate interveni în conducerea cooperăției, căci partidele politice nu folosesc în lupta pentru «câștigarea» cooperăției forțe proprii ideologice sau sociale, ci forța Statului, organele administrative, birocrația Statului, instituțiile publice, forța publică organizată care ar trebui să apere, în mod obiectiv, interesele tuturor.

Să se dea libertate cooperăției și lupta politică dintre partide nu va mai avea nici o influență asupra mișcării cooperative, cum nu o are asupra miilor de întreprinderi capitaliste.

Cooperăția nu cere decât regimul

normal pe care îl are ultima întreprindere de comerț pe baze capitaliste.

În definitiv pentru ce o mică băcănie din sat să poată funcționa liber, potrivit intereselor sale, și o cooperativă de consum să fie supusă tuturor injoncțiunelor organelor publice? Dacă cooperăția nu ar contrazice regimul capitalist de astăzi, am zice că această deosebire de atitudine este o absurditate. Pentru noi e clar că regimul capitalist, Statul burghez, partidele politice în solda capitalismului, nu pot avea o altă atitudine. Cel mult

dacă pentru decența lucrului am cere să nu se mai bată nimeni cu pumnul în piept pentru credința în idealul cooperatist, să nu se mai vorbească de ocrotirea mișcării, să nu se mai vorbească de liberalism.

Socotim cooperăția ca singura cale posibilă pentru ridicarea păturei noastre rurale, dar nu în regimul ei de astăzi.

Numai cooperăția liberă poate să ducă la ridicarea culturii și civilizației populației noastre rurale.

N. GHIULEA

Răspunsuri la chestionarul „Societății de mâine“

— *Ce speranțe legați de sistemul cooperatist în procesul de culturalizare a maselor?*

— În România și sub regimul actual al cooperăției, nici o speranță serioasă.

Pentruca mișcarea cooperatistă să influențeze în mod pozitiv și eficace asupra nivelului cultural al maselor, se cere mai întâi ca ea să fie într-adevăr cooperativă, nu o hibridă creație a Statului.

În România, noi nu avem cooperăție și dacă, fără îndoială, există curente realmente cooperatiste în mase, ele sunt imediat înglobate obligatoriu în așa zisa «mișcare» (mai bine i-ar zice «direcție de minister»), și astfel decapitate.

Nu poate să existe cooperăție reală fără deplină libertate și independență față de Stat. Așa s'a născut, așa s'a dezvoltat și așa a devenit o forță formidabilă cooperăția în acele țări în care ea nu este o simplă firmă: Anglia, Germania până la Hitler, etc. Cooperativele trebuiesc lăsate să se administreze singure, să-și creeze singure organizațiile lor centrale, institutele lor de aprovizionare și finanțare așa cum cred ele de cuviință. Și dacă Statul capitalist, prin o paradoxală contrazicere, ține să sprijine cooperăția, s'o sprijine pe cea liberă și independentă de el, dar nu s'o așterne brutal pe patul lui Procust al Oficiilor, Uniunilor, Federațiilor și Băncilor mai mult sau mai puțin etatizate. Căci altfel distruge ceea ce dă viață mișcării cooperative: suflul maselor intrate în activitate pe teren economic, și-l înlocuiește cu rutina stearpă a birocrațismului formalist și centralizator.

Singura ramură de cooperăție vrednică a fi amintită, este în România cooperăția de credit (adică tocmai ramura care e cea mai puțin carac-

teristică pentru cooperăție). Dar și ea are—in afară de defectul organic al lipsei de autonomie—un caracter vădit capitalist. Până la legea Răducanu așa zisa «cooperăție de credit» nu era decât un institut public de credit fărănesc, cu inutile ornamente cooperatiste. De atunci, am impresia că s'a schimbat prea puțin...

Încolo, ce cooperăție avem în România?

Cooperăția de consum, adică cooperăția clasică, aceia dela care au pornit pionierii dela Rochedal pentru a cuceri prin pilda lor eroică lumea întreagă, e ca și inexistentă. Și în măsura înfimă în care există, ea nu este—in majoritatea cazurilor—decât o firmă comodă pentru capitaliștii cari astfel profită de înlesnirile și avantajile acordate prin lege cooperative.

Însfârșit, cooperăția de producție nu este nici ea decât un paravan pentru afaceri capitaliste și uneori nu dintre cele mai curate și legale.

E foarte simplu să faci cooperăție în România. Ai o sumă oarecare și dorești s'o pui în valoare. Aduni câțiva prieteni, îi pui să semneze părți sociale, le achiți la nevoie tu, rulezi apoi capitalul tău în «cooperativă» și nu te prea temi nici de fisc, nici de multele și diversele angarale ale vieții economice, ba mai mult, poți să obții și credite dela Banca Centrală.

E comod, e rentabil, dar pentru numele lui Dumnezeu, nu e cooperăție...

Așa dar, nu putem vorbi, nici despre efecte de culturalizare.

Și totuși ele ar putea fi rodnice și bogate. Nimic nu poate iniția mai bine masele munci toare în activitatea economică și creea cadre pricepute pe acest tărâm, în vederea prefacerilor viitoare ale socialismului, decât cooperăția.

Dar aceasta nu la noi.

Aiurea, poate.

— *Care sunt defectele cooperatiei?*

— Răspunsul l'am dat mai sus.

Dar dacă e voie să precizez: nu cooperatia ca sistem are defecte, ci — de multe ori — gândirea cooperatorilor.

Intr'adevăr, există unii cari speră să transforme însăși societatea capitalistă prin cooperatie, să înlăture inechitățile sociale atât de strigătoare la cer astăzi.

Vană iluzie!

Cooperatia poate pregăti, dar nu poate crea sau cuceri socialismul.

Puterea politică a proletariatului este condiția esențială pentru cucerirea celei economice, prin socializarea mijloacelor de producție.

— *E sistemul capitalist capabil să ofere peste tot cadrul prielnic pentru dezvoltarea cooperatiei?*

— Cooperatia e posibilă numai sub regimul capitalist. Ea constituie o reacțiune împotriva lui pe tărâm economic, întocmai ca sindicatele pe tărâm social și partidele socialiste pe cel politic. Sub un regim socialist, cooperativele sub forma lor actuală nu mai au nici un rost. Ele trebuie să se încadreze economiei socialiste, ca organe ale ei. Am putea spune că Statul însuși, viața economică întreagă devine o vastă cooperativă.

De altfel, regimul capitalist nu are motive să fie prea intolerant față de cooperatie.

Cooperatia e incapabilă să concureze capitalismul pe terenul producției și al creditului general. Chiar și marile comerț, este numai foarte puțin lovit de concurența centralelor de aprovizionare.

Cooperatia de consum concurează în primul rând băcanii și, în măsură mai mică, negustorii de alte branșe (manufactură, încălțăminte, sticlărie, etc.).

Cooperatia de credit concurează cămătarii (dacă nu este, cum a fost cazul la noi, ea însăși cămătăreasă). Creditul mărunț agricol sau chiar orășenesc n'a fost nici când o ramură de afaceri cultivată de marile bănci capitaliste.

Regimul capitalist suportă ușor această concurență. Împotriva ei se ridică — în timpuri de criză mai ales — doar mica burghezie. Cum însă hotărâtoare sunt interesele marelui capital, guvernele capitaliste au tolerat cooperatia. Și întocmai cum capitalismul a consimțit la reforme sociale pentru a tempera nemulțumirile maselor exploatate, tot astfel el a văzut în cooperatie un mijloc de îmbunătățire a vieții muncitoare, capabil să atenueze mizeria producătoare de revoltă, și

deci a făcut în multe părți mai mult decât s'o tolereze; a încurajat-o de-a dreptul.

— *Cum trebuie reorganizată cooperatia?*

— Dându-i-se libertate și independentă, adică însăși posibilitatea de a fi cooperatie. Amestecul Statului și tutela lui trebuie să dispară. O lege — ca aceea a sindicatelor de pildă — care să reglementeze înființarea și funcționarea cooperativei și organizarea cooperativei superioare, atâta trebuie și nimic mai mult.

Apoi, cooperativele să fie lăsate în voia lor. Dacă ele corespund unei nevoi reale, dacă la baza lor mijlurile curente sănătoase, ele vor rezista și se vor desvolta, creîndu-și după posibilitățile și necesitățile lor, dar și după înruditărea lor ideologică, instituțiuni centrale de control, aprovizionare și finanțare unice sau multiple, așa cum au făcut-o în atâtea țări.

— *Cooperatia și luptele dintre partide.*

— Cooperatia poate fi un obiect al luptelor dintre partide numai atunci când este, ca în România o instituție de Stat. Căci dacă guvernele noastre venind la cârmă, schimbă toate legile și institue pretutindeni comisiile interinare, de ce n'ar schimba și legea cooperatiei pentru a-și instala și acolo în posturile de conducere, partizanii lor? Dacă legea Răducanu ar fi mers mai departe și ar fi dat cooperatiei o autonomie și libertate adevărată — așa cum am cerut-o autorului ei în parlament — n'am auzi azi atâtea văicărelor despre afurisiții de liberali cari încearcă să acapareze cooperatia. Faptul că azi cooperatia se poate cuceri de sus în jos, prin Stat, e cauza politicizării abjecte de care se plâng cu drept cuvânt adevărații cooperatori.

Dacă cooperatia ar avea, cum ar fi firesc, caracter strict particular, dacă ar fi liberă și independentă, desigur că n'ar fi ferită de zbuciumul luptelor. Dar ar fi lupte de idei, fie chiar de nuanțe politice, dar fără tendințe de distrugere reciprocă, cu scopul numai de a se întrece și concura întreolaltă. Așa s'a desvoltat cooperativa în Apus și așa s'ar desvolta și la noi dacă — ar avea ființă reală. Ar exista atunci o cooperativă muncitorească socialistă, ar exista o cooperatie țărănistă etc. Și într-o fecundă emulație, însăși cauza cooperatiei ar fi servită printr'un continuu progres. Desigur că în acest eaz, numai curente de idei înrădăcinate în masele producătoare, ar avea șanse să activeze cu succes în domeniul cooperatiei.

Să nu mi se spună că militez pentru un liberalism învechit în epoca inter-

venționismului de Stat și a economiei dirijate.

Obiecția ar fi din cale afară ridicolă.

Mai întâiu, nu înțelegem de ce tocmai cooperatia să fie supusă așa zisei «economii dirijate» (și aceasta de pe un timp când acest cuvânt nu era încă de nimeni cunoscut), iar economia capitalistă să fie azi tot atât de liberă ca oricând.

În al doilea rând, e absurd să încorporezi cooperatia statului capitalist. Cooperatia este anticapitalistă sau nu este cooperatie.

— *Considerațiuni asupra posibilităților de prosperitate a populației rurale?*

— Prosperitatea populației rurale nu poate fi decât rezultatul unui complex de măsuri convergente sub raportul politicii fiscale, economice, sociale și agrare. Nu e locul aici, a înzista în această direcțiune.

În ce privește însă cooperatia, ea poate avea un rol formidabil în viața maselor țărănești.

Cooperatia de credit, azi existentă constituie o oarecare contrapondere contra capitalului bancar și cămătăresc. Dar, vom recunoaște cu toții, una insuficientă, foarte insuficientă.

Capitalul comercial are, însă, deplină libertate de exploatare. Și totuși cooperatia agricolă care ar organiza aprovizionarea și desfacerea în comun ar lega relațiunile cu cooperatia orășenească — ce nu ar putea face ea pentru a îngrădi exploatarea țărănimii de către intermediarii capitaliști profitori.

Fără să mai vorbim de un nou gen de cooperatie care a fost legiferată încă de d-l Argetoianu și apoi încorporat cooperatiei oficiale: asociațiile agricole de muncă care ar putea deveni o ediție democratică și liberă a colhozurilor rusești.

Din păcate, ele există aproape nu mai pe hârtie și în măsura în care au luat ființă, nu trec peste limitele ocupațiilor obișnuite ale unor cooperative agricole de tip vechiu (legea Răducanu).

Dar să nu ne plângem numai de neprimirea și înapoierea maselor țărănești.

Dacă vrem să avem cooperatie, să-i dăm posibilitatea să existe. Și atunci vom avea-o în forma și în măsura pe care le permit nivelul de dezvoltare a societății românești.

Dar vom avea-o.

Pe când, astăzi, nu o avem de loc...

LOTAR RĂDĂCEANU

Considerațiuni generale asupra structurii cooperăției din Ardeal

Cooperativele diferitelor populațiuni existente în Ardeal nu au adoptat un tip unitar și nu sunt încadrate în același sistem.

La Români, înainte de războiu, găsim cooperativele organizate după 3 tipuri: tipul Schulze-Delitzsch, Raiffeisen și un sistem mixt. Aceasta, în ceea ce privește cooperativele de credit, căci cele de consum au fost în număr mic, așa că nu prezintă nici o importanță.

După războiu, toate cooperativele române sunt organizate după tipul mixt creat de legislația cooperativă română din 1903.

La Sași, primele cooperative (dela 1860—1885) au adoptat structura cooperativelor germane sistem Schulze-Delitzsch. Dela 1885 toate cooperativele săsești, atât cele de credit, cât și cele de consum și producție sunt organizate după tipul Raiffeisen.

La Maghiari nici cooperativele de consum nici cele de credit n'au adoptat vreunul dintre cele două sisteme: Schulze-Delitzsch sau Raiffeisen. Ele reprezintă un tip mixt, foarte apropiat de cel schulzerian.

O cooperăție de producție propriu scrisă, (asociații de muncitori sau de patroni) n'a existat la maghiari, ci toată activitatea productivă a fost executată de uzinele create de centrala cooperativelor de consum «Hangya», «Fur-nica» din Budapesta, fie în mod independent, fie în asociație cu întreprinderi capitaliste. Cu alte cuvinte, producția atâta câtă era, se afla tot în mâna cooperativelor de consum, adică a consumatorilor, iar produsele cooperativelor se desfășeau tot prin cooperative. De fapt așa și trebuie înțeleasă o producție în sistem cooperativ. Căci, «de îndată ce se caută deuseuri în afara cooperativei, ne găsim pe teren capitalist. Nu este decât un concurent mai mult pe piață».

Sistemul de producție descris mai sus, după războiu, a fost abandonat de cooperativele maghiare de consum, din cauza rupturii de centrala din Budapesta și din cauza lipsei de mijloace pentru a-și organiza uzine proprii în Ardeal.

În ceea ce privește principiile rochdaliene (vânzarea pe bani gata și pe prețul pieții, distribuirea de risturnă proporțională cu valoarea cumpărăturilor făcute de membri, posesarea numai a unui singur vot de către un membru, administrare democratică, etc.), acestea n'au fost aplicate uniform de toate cooperativele. Cele săsești, atât înainte de războiu, cât și după războiu, le-au aplicat aproape în întregime; cele ungurești, mai mult înainte de războiu și mai puțin după războiu.

În privința celor românești, în perioada antebelică, ele fiind aproape inexistente, nu putem să ne dăm o părere. În perioada de după războiu au procedat ca și celelalte două categorii, cu singura deosebire, că, ele neavând un magazin central de aprovizionare cu mărfuri, au avut de întâmpinat greutăți mari și n'au putut distribui risturne, decât într-o extrem de mică măsură. O legislație cooperativă, care să încadreze în mod unitar întreaga mișcare cooperatistă din Ardeal și din fosta Ungarie, n'a existat. Tocmai din acest motiv s'au putut dezvolta în interiorul aceleiași țări, o mare varietate de tipuri de cooperative. Numai la Români existau 3 tipuri, fără să mai amintim tipurile speciale de cooperative săsești și ungurești.

În general, atât cooperativele românești cât și cele săsești și ungurești, s'au dezvoltat în baza prevederilor legii comerciale maghiare din 1875. Excepție fac numai cooperativele de credit maghiare, care au o lege specială din anul 1898.

Legea comercială din 1875 prevede numai dispoziții generale în legătură cu cooperativele, neimpunând un anumit sistem de organizare și administrare, cu alte cuvinte lăsând deplină libertate. Tocmai din acest motiv, atât cooperativele românești, cât și cele săsești, au preferat să ia ființă în baza acestei legi.

Se înțelege, că legea, pe lângă acest avantaj, avea și desavantaje mult mai mari. În primul rând nu acorda cooperativelor favoruri, nici în ceea ce privește impozitele nici în ceea ce privește taxele de timbru. Se aplicau aceleași dispoziții ca și societăților comerciale.

Din această cauză, atât impozitele cât și taxele de timbru constituiau o povară pentru cooperative. Numai la înființarea unei noi cooperative, diferitele taxe de timbru, se ridicau, înainte de războiu, la suma de 111 cor. «3552 lei în valuta de aci», ceea ce reprezintă o sarcină prea mare pentru o cooperativă deabia la începutul activității ei.

Nu tot același regim sever s'a aplicat și cooperativelor maghiare. Chiar prin legea de organizare a cooperăției de credit din 1898 s'au prevăzut diferite dispozițiuni de favoare pentru cooperativele de credit maghiare. Celor de consum de asemenea li s'a ușurat regimul prin diferite dispoziții ulterioare.

După războiu, cooperăția din Ardeal a continuat să funcționeze tot sub regimul mai multor legislațiuni. Cele românești, prin extinderea legii din Vechiul Regat în Ardeal (anul 1931), au adoptat regimul acelei legi. Cele ungurești și săsești au continuat să funcționeze și mai departe pe baza dispozițiilor legii comerciale maghiare din 1875.

Codul cooperăției din 1928, precum și legea cooperăției din 1929, prevăd însă o unificare legislativă a diferitelor categorii de cooperative existente în toată țara, deci și în Ardeal. Deocamdată s'a impus cooperativelor, atât românești, cât și minoritare, controlul Oficiului Național al Cooperăției Române. În același timp se acordă același regim de favoare, în ceea ce privește taxele de timbru, impozite, etc., și cooperativelor minoritare, ca și celor românești. Acest fapt caracterizează încă odată generozitatea românească.

Ceace evidențiază mai mult faptul de mai sus este răgazul de 10 ani, până la 1938, ce îl acordă legea din 1929 cooperativelor minoritare, de a-și redacta statutele, conform prevederilor acestei legi. În același timp acordă deplină autonomie organizațiunilor cooperative minoritare.

Nu tot așa s'a procedat în Cehoslovacia. Acolo cooperativele minoritare, imediat după războiu, au fost înglobate instituțiunilor centrale cooperative ale Statului. Din punctul de vedere al măririi forței cooperăției, prin concentrare, poate că așa a fost mai bine.

De fapt, tendința generală azi, mai cu seamă în cooperăția de consum, este concentrarea. Ea «nu e numai o tendință de ordin practic, imediat (superioritatea cunoscută a marilor întreprinderi asupra celor mici, și a celor universale asupra magazinelor specializate), dar doc-

trinarii mișcării preconizează prin aceasta concentrare a puterii de cumpărare a consumatorilor, organizarea acestora într-o societate cooperativă națională unică».

Acesta este de sigur și motivul pentru care legea din 1929, la noi, a creat o unică centrală de credit, «Banca Centrală Cooperativă», apoi centralele de îndrumare și control, uniunile de cooperative pe regiuni. Nu înseamnă acest fapt deloc un sistem centralist, dăunător cooperativelor, care preferă libertatea. Înseamnă numai o concentrare a mijloacelor materiale și crearea unui organ unitar de control și îndrumare. De fapt, în consiliile de administrație ale ambelor organe centrale, au cuvântul hotărîtor reprezentanții cooperativelor.

Greșala legii din 1929 este, că n'a prevăzut înființarea imediată a unui magazin central de aprovizionare cu mărfuri, pentru cooperativele de consum, care cu timpul să-și întindă activitatea și asupra operei de producție, creându-și uzine proprii. Numai așa s'ar fi putut garanta cooperatiilor de consum o mai sănătoasă și unitară dezvoltare. Chiar și producția în regim cooperativ ar fi dat rezultate mai bune, decât în forma cooperativelor independente de producție existente azi.

Acestea, de cele mai multe ori, în special cele forestiere, sunt numai cu firma cooperative, nu servesc nici muncitorilor din industria forestieră, nici consumatorilor, ci în majoritatea cazurilor unui grup restrâns de persoane interesate cu capital.

Poate regimul noii legi a «organizării pe baze co-

merciale a întreprinderilor și bunurilor Statului», care prevede «regia publică cooperativă», prin o aplicare chibzuită, să dea cooperatiei de producție (forestieră) caracterul adevărat cooperativ.

Ceiace merită să remarcăm tot cu această ocazie este caracterul neutru ce l'a avut și îl are cooperatia românească din Ardeal. Ea e a tuturor celor mulți, e a țării și nu servește interesele niciunei clase sociale, contra alteia, și ale niciunui partid politic.

Acelaș lucru s'ar putea spune într-o oarecare măsură și despre cooperatia săsească. Aici însă au mare importanță considerațiuni de ordin național. La cooperativele maghiare acest caracter a avut și are o accentuare și mai mare. Afară de aceea în Ardeal, ca de altfel în toată fosta Ungarie, pe lângă cooperativele «neutre» de consum ale centralei «Hangya», mai există și cooperativele de consum creștine, servind interesele clerului romano-catolic. Acestea însă au fost puțin la număr, n'au avut importanță prea mare și chiar au fuzionat în anul 1918 cu cooperativele «Hangya».

Date fiind considerațiunile generale, amintite mai sus privitoare la structura cooperatiei din Ardeal, ar fi interesant de cunoscut dezvoltarea actuală a acestei cooperatii și perspectivele de viitor. Această problemă îmi voi permite însă a o trata cu ocazia unui viitor articol.

Dr. GHEORGHE DRAGOȘ
Profesor

DISCUȚII ȘI RECENZII

Dragoș Vrânceanu: „Cloșca cu puii de aur”. (Editura Fundațiilor Regale). Scriitorii români cari au trăit în părțile mediterane, aduc în scrierile lor ceva din albastrul liniștit de mare, ceva din mirosul de rășină al pinilor sau ceva din aroma și cromatica lămâilor. Este consecința firească a contingenței lor de fiicăre zi cu realitatea. Și mai este ceva caracteristic în operele acestor scriitori: elementul plastic. Aproape fiecare poezie a lor este un tablou. Dinamismului din baladele nordice, i-se opune astfel — staticul — prins în culori, al Sudului. Punctul cardinal de jos — în cazul nostru partea italică — apare întotdeauna ochilor ca o regiune odihnitoare, calmă. Deși noțiunii de mare i-se alătură imediat cea de furtună, totuși abundența de culoare și cer, dau peisagiului mai mult un ton cromatic, decât acustic. La toate acestea se adaugă soarele de Miază-zi mai cald, mai viu și mai colorat ca în alte părți. Iar completării tabloului îi vin încremenirile acelea verzi de brazil veșnici de pe coaste, adierile portocalii ale plantelor exotice și valurile în bătaie ritmică, lentă a mării, strânsă în curcubeul albastru al cerului. Dragoș Vrânceanu a trăit în Italia și i-a furat — ca toți ceilalți cari au peregrinat pe aici — părți din tabloul despre care vorbesc mai sus. Poezia lui are un cer întins, bogat în culoare și mai ales senin. Pe acest firmament, poetul aruncă îndemânatec, fără vr'o efortare, mingile stelelor mărunte, ușoare și simple. El în toată încheierea cărții lui Dragoș Vrânceanu o

poezie fără vr'un mesteșug. Cuvintele vin de-adreptul și ușoare, pe hârtie. E parcă o adiere de vorbe. Între două imagini, o pauză grea, dau ansamblului poeziei, un colorit static, de tablou:

«Aici se sbuciumă copacii
Cerule e apăsător pe nori. Nu auzi
La doi pași. Ar sbura săracii
Grauri și nu pot de uzi.
(Lunară)

În poezia de dragoste, Dragoș Vrânceanu e un romantic. Și aci se resimte influența mediului. În Italia și cu deosebire în «orașul florilor», lumea a rămas mai bună. Acolo nu se caută, parcă, adâncirea și pătrunderea în tainele lumii. Tineretul nu face eforturi întru deslegarea marilor probleme omenești și ecuațiilor greu de rezolvat, le preferă portative cu innuri de dragoste. La noi tinerii privesc altfel lucrurile. Ei caută să disece în a-ăununt sentimentul etern omenesc al dragostei, pentru a-l analiza. Și astfel, în loc să cânte sub balcoane în picurări argintii de lună, — ei se trezesc că filosofează... Dragoș Vrânceanu nu e dintre aceștia. Dragostea lui este discretă, rafinată și romantică. Numai un om cu rari calități sufletești mai poate ceti azi asemenea versuri. Întru cât Dragoș Vrânceanu a scris asemenea lucruri, înseamnă că el le posedă («Legenda strugurilor», «Cântec» «Baladă»).

Peisagii alpine, versuri de dragoste și balade născute toate sub cer italian — iată ce conține volumul «Cloșca cu puii de aur».

PETRE PASCU

IATĂ, AI VENIT

Noaptea și-a lăsat fruntea
Pe umerii goi.
Când tremurau mâinile
Culde și mici,
Stelele au aprins în iarbă licurici
Pentru neumblata cale dintre noi.

Ochi întorși în veghe
Au clipt
Înglodați cu o gură de stele.
Sub coviltirul nopții grele
Iată, ai venit
Să suni xurgălăii amintirilor
La sania visului meu de răpadă.

Ai simțit inimile
Printre zăbrele de os
Cum se sbăteau ca păsări speriate.

Astăzi, cred că voi arunca tristețea
Cu pe o haină veche
Și voi strânge, pentru prima oară,
În pumni, steaua polară.

GEORGE NEGREA

Idealuri și realități în literatura bulgară până la 1877

(Contribuție la relațiile româno-bulgare)

(Urmare și sfârșit)

Bogomilii au pus bazele culturii bulgare. Deși toți istoricii bulgari evită să vorbească despre însemnătatea bogomilismului în literatura bulgară, trebuie să recunoaștem că ei au jucat un mare rol. Faptul că s'a răspândit în toate țările mai ales după nopțile St. Bartolomeu organizate de Boril ducând cu ei și literatura care mai exista pe atunci dovedește că în Bulgaria nu rămăseseră cercuri cari să propage cultura. Masele populare mai ales după căderea a al doilea Țarat bulgar încetează de a se mai interesa de literatură proprie zisă reducându-și relațiile într'un cerc mărginit așa de bine cântat de cântecele populare. Nu mai pela mănăstiri rămăseseră urme de această veche cultură bulgară. În urmă trebuiau să joace rolul unor focare de trezire culturală. În primul rând trebuie să pomenim de marele rol ce a jucat mănăstirea Rila în tot timpul cât Bulgaria a purtat jugul turcesc. (Vezi Vasile Christu: Mănăstirea Rila contribuție la relațiile româno-bulgare în «Graiul românesc» VII, 7-8 p. 77-82) Călugării acestei mănăstiri veneau în România ca să învețe românește și să pregătească curentul în opinia publică pentru o eventuală răscăală a Bulgariei. Secolele XVII și XVIII sunt caracterizate cu o amorfizare generală.

Nu mai după două decenii dela apariția «Istoriei slavo-bulgare», România devine teatrul de acțiune a premergătorilor redetep-tării bulgare eromonachul Paisie stareț al mănăstirii Neamțului traduce din grecește în slavo-bulgară învățăturile Sf. Isac Sirinski și un exemplar transcris de elevul său, monahul Antonie tot din 1783 se păstrează la biblioteca mănăstirii Rila. Un alt elev al lui Paisie anume ieromonachul Spiridon a tipărit și el o lucrare despre istoria bulgarilor la mănăstirea Neamț. Dintre elevii cei mai de seamă ai lui Paisie vom pomeni pe Sofronie Vranceanski care încă de tânăr transcrie «Istoria slavo-bulgare». La București el încearcă să scrie cărți pe înțelesul tuturor. Prima carte a lui care s'a tipărit la Râmnicul Vâlcea în anul 1806 este «Kiriadodromion» sau «Nedelnise» care nu este decât o prelucrare a operei lui Nichifor Teotochis: «Къриадодромъ». Toate operele sale le-a făcut în București și au avut o mare însemnătate istorică căci se scriau în vorbirea curentă a poporului bulgar. Sofronie a fost primit foarte bine în tot timpul șederii sale în România unde avea destulă rudenie iar cunoștinții Ștefan și Atanas Voghoriđe i-au fost nepoți. În același timp pe când Sofronie lucra în România în Bulgaria Sudvestică activau Ioachim Vărciovski și Kiril Peicinovici ambii originari din Macedonia care pe vremea aceea (1804 - 1845) au făcut mult pentru cultivarea limbii bulgare. Nu e pentru nimeni secret că România pentru Bulgaria a fost țara binecuvântată unde găseau refugiu mii de oameni jertfele regimului asiatic care a dăinuit aproape 5 secole. România în poezia bulgară e cunoscută cu numele de «Vlaško» sau «Kara-bogdansko» Prin România au trecut masele de refugiați cari se așezară în Basarabia de sub Ruși (pe atunci) precum și cei cari se stabiliseră în Banat și Transilvania. Încă din primele încercări de rebeliune mase compacte treceau Dunărea și se stabileau în Țară. Mai târziu elementele treaze fiind persecutate treceau Dunărea și formau cer-

curi ale emigrației bulgare cu centre București, Brăila, Galați, Craiova, Alexandria, Turnu Măgurele. Astfel întreaga literatură bulgară se dezvoltă în România unde tipăresc multe cărți care sunt răspândite în mii de exemplare printre emigranți.

Toate reformele făcute de Turcia, sub presiunea nevoilor firești nu putură să dea un rezultat pozitiv, ceea ce implică ca pe întreaga perioadă până la anul 1876 să avem o conștiință revoluționară bazată pe condițiile materiale cari canalizau promovarea unei literaturi cu caracter revoluționar. Și înainte ca să ajungem la această epopee romantică a poporului bulgar, să trecem în revistă activitatea câtorva dintre cărturarii bulgari cari au pregătit condițiile dezvoltării unei adevărate literaturi. În privința aceasta meritul cel mare îl are Petru Beron care a introdus reforme cu Abecedarul său numit «Riben buvar». Bănuim că activează pentru liberarea Greciei (1821) e nevoit să plece în Brașov. A cunoscut foarte bine l. română și mult timp a fost medic primar al Craiovei.

Dintre cei mai de seamă oameni de cultură cari au contribuit la propășirea ei trebuie să amintim pe Neofit Rilski născut la anul 1793 în comuna Bania-Razlog, care a scris și prima gramatică bulgară. A lucrat la un dicționar al limbii bulgare terminat și sistematizat de Naiden Gherov.

Iurii Ivanovici Veneliu e omul care a lucrat pentru cultura bulgară. Câmpul lui de activitate a fost Chișinău. A scris «Despre Bulgarii vechi și de azi» care nu poate avea o valoare istorică deoarece în ea excelează un sentimentalism romantic. Însemnătatea cărții este că a trezit conștiința națională.

Vasile Aprilov este cunoscut prin scrierile sale în l. rusă. El fondează prima școală bulgară la anul 1835 în orașul său natal Gabrovo, iar primul dascăl a fost Neofit Rilski. Elenismul care se înfiripase în păturile bogate bulgare, găsește un adversar în persoana lui Neofit Bozveli care în cartea sa *Mati Bulgari* reflectează această durere a poporului bulgar. Toți aceștia au studiat în București, au fost elevi ai distinsului erudit aromân Adam din Aminciun-Macedonia a cărui școală greacă era cunoscută în toate colțurile din Balcani. Doi alți bărbați de seamă cari au contribuit la propășirea culturii bulgare și cari găsiră ospitalitate în România sunt Fotinov și Iv. Bogorov. A scos ziarul «Bălgarski Orel» la Leipzig în anul 1846 și e primul ziar politic bulgăresc. În 1868 scoate o broșură la București intitulată «Câteva zile în plimbare prin Bulgaria» Fotinov e fondatorul presei periodice. El a redactat «Liuboslovie» în anul 1842 la Smirna, adică revista periodică cu toate științele.

Dintre toți cari au lucrat în România Gheorghe Sava Rakovski e figura centrală care cu măiestria lui de om și scriitor, fermeca întreaga emigrație bulgară. Pela 1841 îl găsim la Brăila unde organizează un complot pentru răscularea poporului bulgar. El a redactat «Bălgarska onevaia» (1857) la Novi Sad. La Belgrad a scos «Dunavski Lebed». Iar la București activitatea lui se canalizează într-o organizare puternică a maseilor. Aci scoate ziarul «Viitorul» scris în românește și bulgărește apărând ideea de înfrățire a ambelor popoare. În bulgărește și românește a scris în 1864 broșura «Cestiunea

bisericească bulgară». În anul următor scoate la București revista: «Bălgarska Starina». Cea mai importantă operă a lui Racovski e «Gorski pătnic» (Călătorul din pădure). Ea e decalogul revoluționarilor bulgari. Pentru promovarea ideilor sale revoluționare într'un public cât mai larg și mai variat el a întreținut relații cu bărbații de stat de atunci ca Rosetti, Sturza și Brătianu. După unirea Principatelor și după detronarea lui Cuza Racovski decepționat de «înțelegerea» dintre Români și Turci se retrage într-o mănăstire din împrejurimile Chișinăului și după câțva timp iar se înapoiază la București unde moare la 8 Octombrie 1867 fiind înmormântat la cimitirul Bellu. La 1885 rămășițele lui pământești fură transportate în Bulgaria.

Dintre cei cari făceau încercări de scrieri pe timpul acela trebuie să mai amintim de St. Izvorski, Cr. Pișurca, A. Granitici ș. a. Însă Naiden Gherov e acela care a dat la iveală o poemă după influența rusească și anume «Stoian și Rada». A redactat și dicționarul limbii bulgare care e cea mai grandioasă operă bulgară a secolului al XIX-lea. Dobrin Cintulov încearcă versuri foarte expresive. Dânsul la București scoate broșura: «Bulgaria față de Europa».

Contemporanii lui Raicu Jinzikov, Const. Miladinov încearcă versuri în dialectul macedo-bulgar. Însă Petco Racioc Slaveicov e cel mai expresiv dintre toți poeții de atunci. El a scris o poemă «Krumiada» pe care criticii o consideră ca pe o «Iliadă» a poporului bulgar. Împreună cu «Vlaško ogleđalo» (Ogînda Română) și «Samuilca» ar fi fost trimise la București pentru tipărire unde s'ar fi pierdut. Noi credem că aceste manuscrise au ars odată cu incendierea orașului Stara Zagora de către Turci.

În anii 1860 - 1870 o necesitate culturală deveni teatrul care a condiționat o literatură dramatică. La început sub formă de dialog teatrul se perfecționează și pe scene se jucau adevărate piese. Primele încercări le-a făcut Sava Dobropodni cu localizarea unor piese străine. Dobri Roinicov e acela pe care putem să-l considerăm ca părintele teatrului bulgar. La început a fost învățător în orașul său natal - Sumla, dar cu timpul pleacă în Cahul și de acolo la Brăila unde se aranjează ca învățător la școala bulgară. În România unde avea libertate deplină, organizează o trupă ambulantă încep să scrie drame și să ocolească orașele mai principale unde găsiseră refugiu emigranții bulgari, ca București, Giurgiu, Galați, Brăila, Alexandria, Turnu-Măgurele ș. a. Dintre dramele scrise de el și prezentate cităm: «Prințesa Raina», «Voevodul Stoian», «Domnia lui Crum Strașni», «Velislava» și comedia: «Civilizația rău înțeleasă». Teatrul lui Vrinicov era frecventat numai de bulgari cari vedeau o reconstituire a trecutului lor ci și de nemți, englezi și români. Chiar și Domnitorul Carol a asistat la prezentarea piesei «Prințesa Raina» și impresionat de jocul artiștilor a ținut să felicite personal pe D. Voinicov, iar comedia lui «Civilizația rău înțeleasă» fuse imediat tradusă în românește și în limba cehă, jucându-se cu succes la teatrul din Praga. În istoria popoarelor există o analogie în ceea ce privește soarta oamenilor mari. Precum marele nostru poet Mihail Eminescu a umblat prin țară cu trupe de actori de provincie îndurând toate

mizeriile legate de viața lor, tot așa de teatru lui Voinicov s'a legat cel mai mare poet al bulgarilor — Hr. Botev care depunea mult zel pentru reușita pieselor.

Dobri Voinicov a redactat la București (1867) ziarul «Dunavska zora» (Aurora Dunării). Alt om de teatru a fost Marin Drinov care a scris cea mai puternică dramă: «Ivanco, asasinul lui Asan I». Acesta a scris și câteva povești dintre cari notăm pe «Familia nenorocită». Ilija Blăscov de asemenea a scris povești, aci notăm «Stanca pierdută».

Această literatură servea ca o hrană intelectuală a emigrației bulgare din România. În timpul acela interesul României pentru chestiunea bulgară se mărește și mai mult. La București încă la 1866 ia ființă «Coalitiunea sacră» cu scop să se pregătească răscoală în Bulgaria. În această coalițiune au intrat oameni ca Brătianu, Rosetti, Carada, Tell, Diamandiev (procuror român), Hr. Siarov, D. Voinicov ș.a.)

Caravelov pleacă în anul 1857 în Rusia cu scopul ca să intre în școala superioară militară, însă influențat de ideile de libertate lansate de poporanistii ruși el se lasă de cariera militară. La universitate el n'a găsit atmosfera care-l interesa. Într-o poezie ne spune că «Profesorul minte... pentru el Titus și August sunt bărbați iluștri, pe când Brutus, Coton și Caius sunt porci...» Chemat la București de către bătrânii săi editează ziarul «Patria» el renunță din cauza deosebirelor de vederi și înființează ziarul său «Svoboda» (Libertatea). Acest ziar a organizat întreaga emigrație bulgară din România. În anul următor adică la 1870 ia ființă Comitetul central revoluționar cu atribuții secrete având ramificațiuni în toate orașele din România cu emigrație bulgară precum și comitete în Bulgaria organizate de faimosul Vasile Lenski-Garibaldi al Bulgariei. Pe la 1869 când Napoleon veni la București câțiva bulgari în frunte cu Keremeciev întocmesc un memoriu care urma să fie prezentat, având ca ideea principală intervenția Franței pentru liberarea Bulgariei. Emigrația bulgară nu scapă ocazia și în orice împrejurare făcea demersuri ca să fie Bulgaria o țară liberă. Când în 1876 Țarul Rusiei veni la Ploesti, bulgarii emigranți din nou roagă pentru o intervenție a Rusiei. Pe de altă parte Caravelov întreține relațiuni cu toți oamenii de seamă în România precum și cu toate figurile proeminente ale Europei de atunci. Astfel el întreține relații cu Garibaldi precum și cu revoluționarii ruși. Pleacă a Geneva unde se întâlnește cu revoluționarul rus Mihail Bacunin care se dovedise ca un bun apărător al popoarelor oprite. Astfel Bacunin reușește în anul 1863 în timpul răscoalei Polonezilor să captureze un vapor, dând mare ajutor răscoalărilor. Aceste fapte impresionează adânc pe conducătorii emigranților bulgari din România și ei crezură că e bine să se adreseze pentru ajutor uriașilor de atunci cari după cum zicea și însuși Bacunin cu «500 de oameni fac revoluția Socială în întreaga lume», ba o dovadă că Bacunin a avut o mare influență asupra lui Caravelov e că întreaga programă a comitetului bulgar a fost elaborată de Bacunin și în același timp a apărut și în «Svoboda» și în ziarul revoluționarilor ruși «Naroduve dielo» (Acțiunea poporană). Față de ideile progresiste dezbătute în ziarul lui Caravelov, Turcia înfricoșată a cerat de la guvernul român să-l interzică, însă lipsa unei prese nu s'a simțit căci mai târziu începu să apară sub un nou nume: «Nezavisimost» (Independența) care susținea pe aceiași linie și cu aceiași tărie doleanțele emigrației bulgare. Insa

intrigările «bătrânilor» fac ca în curând să apună din arena politică, fiind înlocuit de cea mai măreață figură a epocii revoluționare — Hr. Botev.

Activitatea literară a lui Caravelov trebuie să reflecteze părerile lui social politice. Arta pusă în slujba idealului iată nota caracteristică a operei sale. Poezia lui e slabă se întrezărește marea influență a poetului ucrainian Taras Șevcenko. Meritul lui este că a dat reușite nuvele și e bun povestitor. El scria în același timp în limbile rusă, sârbă și bulgară. Nuvelele lui le putem împărți în național-politice; din această categorie cităm «Voivoda», «Ce este păcat», «Martirul» s. a. Cu caracter moral ca: «Slava», «Stoian», Băeșul mamii s. a. A treia grupă avem nuvele istorice ca: «Războare», «După războare» și «Aci e sfârșitul», și a patra grupă socială ca: «Oare soarta e de vină?», «Din casa morților», «Dumnezeu i-a pedepsit» s. a. Toate lucrările sale sunt imbibate de un puternic sentimentalism cu eroi cari se iubesc.

Dintre toți scriitorii și poeții emigrației bulgare unul singur se remarcă prin originalitatea și genialitatea sa. E marele poet revoluționar Hr. Botev a cărui apariție în literatura bulgară a marcat o dată de mare importanță istorică, Haiducii bulgari — această epopee romantică a Balcanilor — au fost obiectul de inspirație pentru marele poet. Viața lor de oameni liberi, actele lor de vitejie, dragostea ce arătau față de poporul umilit și oblit, îi caracterizau ca niște eroi extraordinari cari au mult comun cu haiducii de talia lui Jianu. Tocmai acești haiduci bulgari au condiționat concepția politică a emigrației bulgare. Ca primul teoretic al revoluției bulgare apare Hristo Botev, care formulează ideea unei mari federații a statelor sud-dunărene. Educat în școala politică a revoluționarilor ruși Cernișevski, Debroliubov, Pisarev, Hertgen, Bacunin s. a. el introduce un înțeles mai larg în ideea de libertate a popoarelor subjugate de către Turci. Marele scriitor al națiunii bulgare Ivan Vazov în romanul său «Sub jug» ne caracterizează mentalitatea poetică și concepția socială a revoluționarilor bulgari de atunci. Când Vasile Levski suflul revoluției bulgare, e întrebat, pe cine să aleagă ca Țar după ce va libera Bulgaria și ce post va ocupa el când Țara lui va fi liberă? La această întrebare care pune la încercare întreaga ideologie politică de atunci marele revoluționar de atunci a răspuns: «Dacă-i vorba de Țar, avem Sultan și nu se face ca să ne luptăm pentru o substituție de persoane, iar cât despre mine voi merge în alte țări să liberez alte popoare subjugate» Asemenea lui Bacunin, revoluționarii bulgar căutau să fie consecvenți ai crezului lor politic.

Primul debut revoluționar Hr. Botev l-a avut la Znamenca în Basarabia unde inspirat de ideile lui Racovski, începu să studieze viața țăranilor. În Rusia n'a putut să rămâne mult și când pentru a doua oară e trimis să studieze, pe la 1867 pornește spre Giurgiu unde în cărciuma lui Docu Țarski s'a întâlnit cu Hagi Dimitrie și Ștefan Caragea. În compania unui comisar român discuția continuă în românește croindu-se cele mai strașnice planuri despre viitoarele evenimente ce urmau să se desfășoare în Balcani. După aceea pleacă la Brăila unde a avut prilejul să se întâlnească cu multe persoane marcante ale emigrației bulgare. A fost învâțător la școlile bulgare din Alexandria și Ismail. Aci în Ismail, Botev a avut ocazia să se întâlnească cu cel mai mare revoluționar al Rusiei faimosul Sergiu Neceaev. Acesta este autorul catehisisului revoluționar

după care se conduceau teroriștii ruși. În urma persecuțiunilor și puternicei reacții el se retrage în Ismail ocupându-se cu comerțul la Galați. Trecea cu numele de Ivan Ivanovici și cu numele românesc Florescu. Istoricii bulgari consideră că sunt 2 persoane, însă după cercetările noastre Ivan Ivanovici (pseudonimul lui Sergiu Neceaev) și Florescu e una și aceeași persoană. Este interesant să se studieze relațiunile lui Hr. Botev cu cereurile revoluționare din România. Într'un articol «Hristo Botev și România» (publicat în bulgărește în revista Svetlostroi VII no. 7) am arătat legăturile lui cu cercul nihilistilor din Iași a cărui animatori pe atunci au fost D-r Russel cunoscut cu numele de D-r Sudzilovski și Constantin Katzi mai târziu devenit ideologul socialismului din România cunoscut sub numele de I. Gherea. Revenind asupra întâlnirii ce-a avut-o la Ismail cu Sergiu Neceaev, sub influența acestuia scrie partea II a poeziei «Borba» (Lupta) care e o apologie a nedreptății sociale.

După aceea pleacă din nou la Brăila, și la 10 Iunie 1871 redactează «Duma na bălgarski te emigranți» (Cuvântul emigranților bulgari) având ca motto: «Adevărul e sfânt, libertatea-i plăcută». La 1 Mai 1873 scoate în București ziarul umoristic: «Budilnic», (Deșteptătorul) după ce Caravelov cote la dreapta «Independența» lui își încetă apariția și Botev scoate ziarul revoluționar «Znamene» (Drapelul). Aci el scrie împotriva tiraniei turcești și pentru dreptatea socială. Pe timp ce trecea, simpatia pentru opera lui creștea iar Caravelov era ca și uitat. Botev avea mare trecere pe la autoritățile române care-l considerau ca pe un «consul» al haiducilor. Imediat după ce încercarea de revoltă a lui Hagi Dimitrie și Ștefan Caragea a fost înăbușită Botev zămisli o revoluție a poporului bulgar. Asemenea lui Bacunin care în anul 1863 cucerește un vapor pe marea Baltică și contribuie la răscoala Polonezilor tot așa și Botev la 17/30 Mai 1876 cucerește vaporul Radetzki sub pavilion austriac și cu o ceată de 200 persoane trece în Bulgaria și în munții Vraței cade mort, ucis de gloantele turcești. Astfel sfârșie cea mai măreață figură din istoria poporului bulgar.

El ne-a lăsat 20 de poezii cari în formă și conținut sunt neîntrecute. Poezia lui este cu caracter revoluționar și social.

Ultimii dintre scriitorii bulgari ai emigrației bulgare care face legătura cu scriitorii de după liberare (1877) este Ivan Vazov (1850—1921) poetul național al Bulgariei.

Pentru prima oară a publicat în anul 1870 la Brăila unde a apărut poezia lui «Borba» (Lupta) în «Periodicesko Spisanie» (revistă periodică). Tot în această revistă din Brăila a apărut cea mai reușită poezie a lui «Bor» (Bradul). La București a editat 2 plachete de poezii «Preporef i Gusla» (1876) și «Tăghite na Bălgaria» (Suferințele Bulgariei) (1877). După liberare el se înapoiază în Bulgaria.

Aceasta este generația de poeți și scriitori emigranți bulgari în România ale căror idealuri oglindeau realitățile stărilor politice și sociale din patria lor robită și nedreptățită de către puhoiul asiatic care fu nimicit de războiul din 1877, iar contribuția Românilor și în această direcție e bine cunoscută însă astăzi în epoca naționalismului șovin se tăgăduiește de cei cari nu înțeleg sensul istoric al bunăvoinței arătate în totdeauna de poporul român față de cel bulgar cari întotdeauna au fost strănsi legați unul de altul.

VASILE CRISTU

V I A T A

INTELECTUALĂ

IN BANAT

Orgoliul sportiv

Există oare în lumea aceasta ceva mai anonim decât Banatul? Iată o întrebare care înfloreste amar pe buzele multora dintre cei care îi locuiesc. Iată un ținut care nu se manifestă în nici un domeniu, zic unii. Dar oare chiar așa să fie?

În primul moment s'ar părea că nu. Și mă gândesc când spun aceasta, la exclamația unui răspândit cotidian bucureștean, făcută cu ocazia unui match de foot-bal, la adresa echipei Ripensia pe care o numea «arhanghel al prestigiului nostru etnic».

Cum secolul pe care îl trăim este mai presus de toate sportiv, bănățenii ar trebui să fie mulțumiți. Numirea latină a provinciei lor, numele lor, este purtat și rostit dealungul și dealatul Europei.

Cât de goală este totuși gloria aceasta, de lipsită de conținut! Unsprezece tineri care izbesc o minge cu piciorul: atât și nimic mai mult, — cu toată lumea aceea ce se agită, se frământă, aplaudă și se înfurie, din acest «motiv», în țară și peste hotare.

Ce emoții efitine și minore! Ce totală absorbire față de lucruri de nimic, în vreme ce spiritul se sufocă între bălăriile unei totale neglijări, mai sălbatec azi în decorul caselor cubiste cu calorifer și bae, decât de pildă, în secolul trecut, când deși civilizația, exterioară era mai puțin simplistă, mai rămânea totuși din belșug și conținut lăuntric.

Terenurile uriașe de sport — vorbesc de cele rezervate sutelor de mii de spectatori care merg să asiste numai la manifestațiile sportive a 10—20 de inși, nu de cele în care se face educație fixă sistematică cu mase de tineret, în vederea regenerării națiunilor — arătos amenajate, marile ziare sportive, toată această gigantomanie sportivă pare un decor impozant menit să servească de refugiu unei prostimi orgolioase, care negăsindu-se în preocupările elitei unei națiuni și simțindu-se desconsiderată, speră cu desnadejde să parvie a părea cel puțin atât dacă nu încă «mai ceva», măcar au ajutorul formidabilului cantitativ.

Urletele pustiului lăuntric, trebuiesc acoperite cu ragetele exterioare ale stadionului sportiv.

Dolina bănățeană

Noroc că stridențele acestea nu reușesc să sufocă întotdeauna armoniile celor 200 de fanfare bănățene, nici acea doină, bănățeană și ea, pe care un Sabin Drăgoiu a găsit de cuviință, pe drept cuvânt să o pună ca element de efect în cea dintâi operă românească, în «Năpastă».

Iată deci că muzica românească cultă a putut țâșni, de aci, dar din comorile de simțire ale satelor, nu din răcnetele nădră-

garilor sportivi, cugetători cu mușchii picioarelor.

Cu toate acestea nici un mare triumf bucureștean al arhanghelului prestigiului nostru etnic, al «Ripensiei», al Banatului sportiv, n'a căutat să-și scalde gândurile de gratitudine în soarele bănățean ce le-au încălzit și fortificat pulpele și tâmpiile, — măcar sub forma inițiativei de a sărbători evenimentul «la un pahar de vorbă», alături de orchestra celui ambassador al doinei bănățene, ce este Luță. Căci de când provincia bănățeană răsună cu strigăte sportive, doina românească de acolo s'a refugiat la București, într-o cărciumă din fața Palatului de Justiție. Și când va muri Luță, ar pieri poate și din Capitală doina dela noi, rămânând pe lume doar fotbal-ul, boxul și jazzul fonf, dacă oameni de bun simț n'ar fi avut grijă ca doinele lui Luță să fie eternizate pe plăci și câte zile va mai avea să cânte cum a mai cântat de câteva ori la postul de difuziune radiofonică din București.

Curios, din actualitatea bănățeană românească nu se inspiră nimeni. Nici puținți poeți din Banat nu cântă «măreția» unui match, nici sculptorul Ladea n'a ținut să eternizeze în vre o statuie pe foot-balistul bănățean!...

Mișcarea spirituală minoritară

Cu totul astfel stau lucrurile cu minoritarii. La aceștia, în special la Unguri, există și o mișcare culturală și artistică înfloritoare. O pânză a maestrului Podlipny — unul dintre tinerii profesori ai Academiei de Belle-Arte din Timișoara — poate face figură bună în cea mai bună expoziție din străinătate. Cel mai perfect cunoscător nu poate rămâne indiferent în fața unui «Sabin Drăgoi» bust, al sculptorului Gallas.

Un roman al lui Rodion Marcovici dela «Temesvari Hirlep», la un an după apariție poate fi găsit în vitrina parisiană ca și în cea din Londra, Helsingfors, Moscova sau San-Francisco. «Garnizoana din Siberia» a făcut din Marcovici un Remarque al Orientului european.

Ultimul său roman «Carnavalul ciungilor» este menit unui succes asemănător. Statul Românesc de dincolo de munți este descris de Marcovici cu o pătrundere și o artă pe care o găsim doar la Rebrenu. Stilul este sprinten, nervos, telegrafic. În afară de valoarea sa estetică, «Carnavalul Ciungilor» este și un excelent instrument de propagandă pentru pace... prin evocarea celor ce petreceau acasă, în vreme ce bărbății se găseau în prinoarea lagărelor din Italia, Rusia, etc...

Dar «Carnavalul ciungilor», nu poate fi recenzat în goana condeiului, în cadrul unor

note fugare ca cele de față. El necesită o descriere amplă, o analiză amănunțită. Imi rezerv această pentru un număr viitor al «Societății de maine».

De când Xaver Kappus scrie scenarii pentru Hollywood, «Temeswarer Zeitung» și minoritarii din Timișoara au pierdut un intelectual de valoare. El cu greu va putea fi înlocuit. Presa minoritară a pierdut de asemenea prin plecarea lui un foarte distins element.

Ceeace trebuie să i se recunoască acestei prese minoritare este nivelul academic la care se menține, depărtat ca cerul de pământ de al presei de partid din Capitală sau de aiurea. Căci reporterul ziarului minoritar este mai totdeauna cel puțin un gazetar cu pregătire universitară dacă nu dramaturg, poet sau romancier, cu renume.

Cum se afirmă publicistica românească din Banat

Ce opun românii din Banat acestei puternice frământări spirituale, acestor realizări? Noua revistă «Banatul Literar», scrisă aproape în întregime în condițiuni sub orice critică? «Vrerea», de sub conducerea d-lui Ion Stoia Udrea? Ei da, «Vrerea» este poate cea mai serioasă revistă literară românească din câte au apărut în Banat. Este singura revistă pe care bănățenii văzând-o în mâna unui intelectual bucureștean, pot fi siguri că nu li se va găsi motiv să roșească. Ea rămâne o consolare, după dispariția admirabilelor «Analele Banatului» revistă de cercetări istorice, de cea mai mare valoare în domeniul respectiv, căreia d-l prof. dr. Ioachim Miloia a reușit să-i dea un prestigiu pe care nu știm câte publicațiuni de de acest gen l-au mai avut, fie că ele au apărut în Cluj, Iași sau București.

«Vrerea» merită cele mai neprecupețite laude, atât pentru materialul original pe care îl publică, sub semnăturile d-lor Ion Stoia Udrea, Inginer Virgil Birou — un specialist în problemele economice, fără rival între publiciștii români din Banat, — și Traian Birăiescu, cât și pentru traduceri din poezia negrilor americani, chineză, din Walt Whitman și noii scriitori sovietici. Traducerile sunt alese cu o rară perspicacitate. Adevărata chintesență a literaturii țărilor respective, capabile să informeze mai mult de cât zeci de volume savante, asupra celor ce agită sufletul popoarelor ținuturilor amintite. Deși cu pagini poate mai puțin definitive deocamdată, proza d-lui I. Stoia Udrea ca și aceea a d-nei Dorina Enciu și a d-rei Dridi Goroniță, — a acestora din urmă am citit-o în alte reviste — se alătură onorabil lângă cea scrisă de Ion Popovici Bănățeanu, tradusă în ultima vreme în englezește, și ea ca și a lui Creangă.

În afară de «*Pestera Rolului*» biografie romantată a baiducului Adam Ncamtu, d-l Damian Izverniceanu nu mai scrie nimic de egală valoare estetică. De ce?... Să ne mulțumim până la o nouă lucrare a d-sale cu romanul d-rei Anișoara Odeanu, intitulat «*Intr'un cămin de domnișoare*» anunțat cu elogii de «*Adevărul*» sub iscălituri serioase ca aceea a d-lui Bartzaria? Vom încerca. Va fi cu atât mai ușor, cu cât până atunci prospăta scriitoare ne va ține de urât și cu câte o poezie bună, publicată în «*Adevărul Literar*», — ca de pildă cea în care o duioie îndrăgostită să vrea buzunar... la pantalonii de sport ai nu știu căruia englez turburător... Cum a îndrăznit d-ra Odeanu să scrie astfel de versuri în secolul emancipării femeii de sub îngrozitoare tutelă a ființei barbare ce este bărbatul?... Propun constituirea unei grupări care s'o apere de agresiunea tovarășelor de sex, cu alte idei, gata de sigur să o facă harcea-parcea... Pentru mai multă siguranță n'ar strica să încerce a schița propagandistic viitoarele contururi — căci grozav de voluptoase trebuie să mai fie — ale tovarășei noastre din viitor sub forma femeii cu barbă, în fața căreia se prăpădește de drag bărbatul trimis în sfârșit la bucatărie...

LIVIU JURCHESCU

„Institutul Social Banat-Crișana” din Timișoara

Timișoarei nu i-se poate aduce acuzația că n'ar fi un oraș «foarte intelectual» și tot atât de «social». Cel puțin dacă ar fi ca pentru dovedirea acestei îmbucurătoare stări de lucruri să cităm numărul, de peste 70, al societăților culturale, sociale, de binefacere, etc. înființate după război. Și atunci, fiindcă intelectuali sunt puțini, se întâmplă că fie care face parte din o sumedenie de comitee, făcându-se câte un aranjament, cam în felul acesta: «tu să fii membru în societatea pe care o prezidez eu, iar la rândul meu eu mă voi înscrie membru în societatea condusă de tine». Toate ambițiile sunt astfel satisfăcute. Rezultatul real? Câte o adunare generală anuală publicată prin toate ziarele, dar care nu se poate ține din cauza lipsei membrilor. Urmează amănarea, «conform statutelor» și ținerea ei din nou în termen regulamentar, fiind prezenți președinții și în cel mai bun caz secretarul «general».

Obosite, și secătuite de conținut, majoritatea acestor asociații tânjește o existență doar formală.

Nu-i de mirat dacă acum doi ani și mai bine la înființarea *Institutului Social Banat-Crișana* s'a putut simți o oboseală generală a veșnicilor figuranți, și foarte mulți dintre acei ce au făcut act de prezență la nașterea acestei instituții au clătinat neîncredători din cap. Și totuși insistența creatorului acestui institut, fostul primar al Municipiului Timișoara, d-l Cornel Grofșoreanu, a reușit să înfăptuiască nu un sobor de oameni plictisiți, ci o adevărată gardă de muncitori devotați având — astăzi — un obiectiv precis și o metodă destul de sigură în studierea marilor probleme locale ce se cer cu insistență studiate. Și dacă mai bine de un an viața acestui institut s'a scurs în pregătirea unui program și nu de rare ori în discuții teoretice sterile, astăzi I. S. B. C. atrăgând atențiunea autorităților prin publicația sa, prin conferințele ținute în principalele centre ale Banatului, a putut însfârșit să pășiască pe terenul realizărilor practice.

Pentru Banat se pune — de mult timp — o «problemă foarte serioasă, care — durere — sa dovedit a fi o problemă de Stat: *descreșterea populației*. Tragedia scăderii populației românești în Banat este un fenomen ce a prins rădăcini adânci, având cauze multiple.

S'a scris de multe ori despre această catastrofă a Banatului, dar în totdeauna s'a ținut isonul sentimental fără ca cineva să fi încercat să adânciască problema în mod științific. Poate pentrucă fiecare și-a dat seama că problema este prea copleșitoare pentru o singură forță — și chiar pentru mai multe — atât timp cât acestea nu sunt organizate.

I. S. B. C. a reușit să trezească astăzi toate îngrijorările.

Odată munca repartizată, membrii Institutului lucrează la întocmirea de statistici în toate domeniile vieții satești. Iar pentru documentarea originii fenomenului depopulării s'a început și studierea la fața locului a vieții diferitelor tipuri de sate. În vara anului acestuia aproape 40 de intelectuali și-au cheltuit vacanțele în, cândva, frunța comună *Belint* studiind toate manifestările de viață ale satului și adunând material pentru o monografie ce va fi publicată în primăvară. Datele culese par a fi foarte interesante. Natural, departe de a fi concludent pentru combaterea tragicului fenomen, totuși, comparate cu rezultatele anchetelor făcute în Banat, tot în vara aceasta, și de alte instituții, vor putea forma un foarte serios început de dezlegare a unei enigme ce în orice caz nu este de dată nouă cum cu predilecție se afirmă, atribuindu-se fenomenul depopulării «modeli» introduse de Șvabii colonizați în Banat.

Afară de rezultatul științific presupus satisfăcător și care va da roade abea după o muncă intensă de mulți ani, comuna *Belint* în speță, a profitat după urma monografiștilor Institutului de o baie publică ce se zidește, de bonificarea câtorva mlaștini din împrejurimi, de un cămin al «*Fundațiilor Regale*» ce se va construi, de vizite medicale gratuite și tratament potrivit în caz de nevoie, pentru combaterea tuberculozei, sifilisului, etc.

Cercetări monografice asemănătoare a făcut Secțiunea din Arad a I. S. B. C. în comuna *Sâmbeteni*, sub conducerea d-lui dr. Cornel Radu, medic primar din Arad.

Afară de I. S. B. C., au mai lucrat în vara aceasta în Banat următoarele echipe: *La Fibiș* echipa trimisă de către d. prof. D. Gusti, sub conducerea d-lui dr. Sabin Manuilă, iar la *Vărădia, Iablonița și Banloc* echipe mai mici trimise de către Institutul medico-social din Cluj.

Dacă toate aceste cercetări pornite cu entuziasm și cu aparat potrivit vor continua, se poate spera ca într'un viitor apropiat să se înceapă și combaterea dezastrului ce amenință bogata regiune a Banatului ale cărei roditoare pământuri trec în mâinile străinilor. Dictonul «*Banatu-i fruncea*» este perimat. Cu mult mai actual, în toată accepiunea tragică este zicătoarea de dată mai nouă: *Banatul moare cântând*.

Școala de Arte-Frumoase

Bănățenii visează o Universitate. Și fiindcă împrejurările actuale nu permit realizarea acestei vechi dorinți, Timișoara se oferă în totdeauna cu multă înțelegere și ospitalitate oricâteori câte-o școală superioară este

trecută pe tabloul celor condamnate la desființare. Astfel s'a întâmplat și acum doi ani când a cerut ea Școala de Arte-Frumoase, a cărei existență era periclitată la Cluj, să fie mutată la Timișoara. La insistențele d-lui Sever Bocu și având concursul Prefecturii și Primăriei din Timișoara, Școala de B-arte a început anul școlar trecut în noua reședință într'un local provizoriu. Un an de zile s'a lucrat cu multă bunăvoință din partea profesorilor și cu înțelegere din partea autorităților.

Îată însă că pe la sfârșitul verii acestui an sosește o adresă dela Ministerul Instrucțiunii, prin care școala se desființează.

După eforturile făcute de Comitetul școlar și de autoritățile locale acest ordin tranșant era cel puțin surprinzător. Cu prilejul unei vizite la Timișoara a d-lui ministru C. Angelescu când d-sa a fost pus în curent cu situația școlii, se revine asupra desființării, însă școala rămâne în întregime pe socoteala Comitetului școlar, mai bine zis în sarcina Prefecturii și a Primăriei locale. Aci apoi intervine latura urâtă a lucrurilor dela noi. Primăria pentru actuala formațiune a corpului didactic, care a implinit un greu apostolat un an de zile plătit prost sau de loc, nu mai are subvenții, dar va avea subvenții largi dacă în corpul profesoral intră d-l Cutare, fiind director al Școlii un alt domn Cutare. Vechea poveste. Între timp corpul profesoral din anul trecut ține cursuri gratuite așteptând să se soluționeze oricum situația de drept a Școlii și a salariaților.

Că a fost o necesitate trecerea acestei școlii la Timișoara, acesta este un adevăr pe care nu-l discută nimeni. Că din această școală modestă s'ar putea face cu timpul ceva bun, fiind îndrumată către un rost practic, iarăși nu se trage la îndoială. Atunci de ce se desființează o școală superioară, care a grevat bugetul Statului cu abea 200.000 lei anual, când nimic nu este prea puțin pentru consolidarea culturii și implicit a ideii de Stat românesc, într'un oraș atât de străin ca Timișoara? Și apoi porțile tuturor fabricilor și prăvăliilor sunt închise elementului românesc. De ce atunci atâta zgârcenie când este vorba de unicul teren pe care mai putem sădi câte ceva: cultura românească?

Teatrul Banatului

Dacă pentru o școală superioară nu s'au găsit nici măcar două sute mii lei, n'a fost greu să se găsească în schimb milioane grele pentru Teatrul Banatului. Nu discutăm cum s'a înjghebat acest teatru, căci socotim că un teatru românesc în Timișoara servește cultura românească aproape tot așa ca și o școală. Ne punem însă întrebarea, dacă iluzia ce și-o fac mulți că prin opereta lui Lehar sau Kalman «obișnuiești publicul minoritar la teatrul românesc» nu va fi sau n'a fost deja spulberată, la prima piesă românească ce s'a jucat?

Dacă la deschiderea stagiunii cu opereta *Giuditta* a lui Lehar — rău inspirată alegere — a fost sala tixită cu public aproape numai minoritar, care a fost situația la piesa d-lui V. I. Popa «*Muscata dela fereastră*», a doua din program? Și de ce nu s'a putut începe stagiunea cu o piesă românească? Această greșală a dat prilej presei ungu-rești să tragă concluziuni usturătoare cât privește nivelul cultural al «lor» și al nostru. Și nimeni n'a reflectat.

I. M.

Deschiderea stagiunii 1934-35 la opera română din Cluj

«Păcat boeresc» dramă muzicală în 2 acte, de Marțian Negrea.

«La drumul mare» operă dramatică într-un act de C. Nottara.

Opera română din Cluj și-a redeschis porțile la 3 Octombrie, inaugurând stagiunea 1934-35 cu reprezentarea a 2 lucrări românești:

«Păcat boeresc» de Marțian Negrea profesor de contrapunct și compoziție la Academia de muzică din Cluj, și «La drumul mare» de Const. Nottara profesor de vioară la Academia de muzică din București.

Înainte de începerea spectacolului, d-l prof. V. Papilian directorul operei a ținut un cuvânt introductiv în care a ținut să scoată în evidență valoroase realizări pe terenul muzicii moderne a compozitorilor români și a accentuat apropierea și aprofundarea acestui nou gen de muzică care reflectează suflul contemporan în ce posedă el mai autentic și mai interesant.

Într-o țară și un mediu cu o veche și bine stabilită cultură muzicală, acest cuvânt introductiv care avea în sine ceva de recomandare și o vagă adiere de justificare a punctului de vedere quasi educativ care a veghiat la alegerea lucrărilor celor doi compozitori moderni, ar fi părut de prisos. Operele din Viena, Berlin, Varșovia, etc. n-au nevoie să avertizeze publicul cult care face fala acestor metropole despre intențiile de orice natură cari stau la baza fixării unui repertoriu. Dimpotrivă, pentru câștigarea dreptului de a avea întâietatea reprezentării unor opere noi și îndrăznețe, direcțiile marilor teatre dau o luptă uneori destul de înverșunată; iar preferința compozitorului pentru o anumită instituție muzicală îi conferă acesteia un titlu de glorie care e urmărit cu invidie de celelalte teatre și atrage de cele mai multe ori spectatori din orașe depărtate cari nu pregetă oboseala pentru a asista la «evenimentul muzical».

La noi fatalmente lucrurile stau cu totul altfel. Începuturile timide ale unei muzici autohtone moderne întâmpină aproape oriunde o neîncredere vădită.

Lipsa aproape totală a culturii muzicale în masele mari ale populației, și poate mai ales lipsa unor suficiente pregătiri speciale celor ce au conducerea institutelor noastre muzicale inspiră o prudentă pășire pe drumuri bătătorite, o spaimă și un recul înaintea oricărei noutăți care se cere creată pe dealungul, fără razimul tradiției și a pecetei apusului.

Manuscrisele câtorva compozitori ai noștri zac astfel în saltare ani de zile, pe când direcțiile operelor române caută în prăfuitele arhive lucrări cu vechime de sute de ani, inutile din toate punctele de vedere (cum a fost mai ales cazul la Cluj).

Deaceia scotim cuvintele d-lui director Papilian nu numai juste ci și bine venite. Este nevoie la noi ca un fapt cultural, cum a fost fără îndoială reprezentarea celor două opere românești la Cluj, să fie susținut demonstrativ cu faptă și cuvântul celor autorizați, pentruca masa publicului să se pătrundă de importanța acestui gest și să-i acorde de la început credit nelimitat și interesul necesar.

Elogiile entuziaste ale d-lui prof. Papilian au mai avut poate și darul de a mai inti-

mida nițel snobii noștri culturali, ah! inegalabilii noștri snobi cari la sfârșitul spectacolului te apostrofează cu condescendență: bunicică lucrare, nu găsești? desvăluind toată suficiența și vădita lor lipsă de apreciere critică proprie prin această prudentă formulă.

Spectacolul a început cu opera «Păcat boeresc» de Marțian Negrea. Este întâia d-sale lucrare pentru scenă, întâiul corp la corp cu imixtiunea quasi-realului factice al culiselor în lumea pură a tonurilor.

Lucrările d-sale anterioare acestei opere sunt în covârșitoare măsură pur instrumentale, vădind excepționale calități privitoare la tehnica orchestrației, pe cari le posedă nu numai în baza cunoștințelor d-sale deosebit de solide și aprofundate ci și instinctual, isvorând din o foarte bogată inspirație melodică și armonică. Cu atât mai justificată era curiozitatea cu care așteptau revelația unei noi laturi a talentului d-sale creator, și au atât mai deplină mulțumirea că încercarea d-sale în genul dramatico-muzical a fost o isbândă deplină.

Numele «Păcat boeresc» de M. Sadoveanu îl preocupă pe compozitorul Negrea de ani de zile. Presimțea că sub cuvintele potolite și înlăturate în lirism ale povestitorului moldovean colcăie o dramă care se cere înfățișată și amplificată la maximum, care suportă lumina rampei și haina bogată a muzicii.

Și cu toate că insistențele pe lângă autor și alți literați de seamă, de a-i prelucra numele în libret de operă, nu sunt luate în seamă, nu renunță la gândul său. Își scrie însuși libretul. (Și nu puteam să nu rostim aici un cuvânt de dojană pentru contrafăcși în artă, cari nu i-au dat o mână de ajutor întru realizarea viziunii sale artistice).

Transerie cu fidelitate aproape ascetică dialogul sgărcit care intrerupe ici și colo descrierea nespuse de evocatoare a dramei care se sbuciumă sub cuvinte, descriere așa cum numai Sadoveanu o stăpânește.

Condensează acțiunea în două acte, cu inevitabile prescurtări și precipitări recerute de posibilitățile scenice, cu inevitabile stângăcii perfect justificate de muzicianul dintrânsul care se curba de nerăbdare sub această muncă gratuită și dorea să se întoarcă cât mai curând la uneltele sale.

Fiindcă compozitorul Negrea simte până în cele mai mici amănunte toate imensele posibilități muzicale întru redarea atmosferei, caracterelor și conflictului sufletească al acestei nuvele. Și cu toate că și dă perfect seama de imperfecțiunile textului atacă din plin problema muzicală.

Rezultatul final al acestei munci duble, cred că la desăgubuit însă atât pe autor cât și pe cei ce i-au știut truda.

Indiscutabil că stângăciile dramatico-literare s-au resimțit; în deosebi în disproporția care există între lipsa de acțiune a actului prim și supra condensarea dramatică a actului doi.

Iar ceace în teatru ar fi fost inadmisibil aici se topește până la dispariție sub respirația ferbinte a muzicii care triumfă pe toată linia și crează aproape în ciuda cuvintelor stângace, oameni vii cu pasiuni mari și adevărate.

Muzica acestei opere e pur și simplu splendidă. Are cea mai principală însușire;

e simțită, sinceră și lipsită de orice urmă de artificiu. Și e muzica pe care o cere imperios senzual intim al dramei: muzica sentimentelor universale, fără nuanța naționalului sau ierarhiei sociale. Marin pescarul e țăran e adevărat, dar trăiește și acționează pe scenă sub povara unor dureri care-i înalță personalitatea la nivelul marilor suferinți umane.

A fost batjocorit și călcat în picioare de boerul cel bătrân care i-a sedus nevasta și l-a adus la ruină, și nemulțumit cu atât destinul i-a rezervat a doua lovitură, mortală de astădată, când boerul cel tânăr dela moșia vecină care vânează împreună cu el prin bălți, îi seduce fata, ultima bucurie a vieții lui sfărâmate. Când află adevărul, Marin pescarul, înebunit de durere vrea să ucidă pe boer, iar acesta îl împușcă. Sunt deci în joc sentimente de o tensiune atât de înaltă, încât orice amănunt specific național cade dela sine, întru exprimarea lor în tonuri.

Instinctul muzical de o siguranță infailibilă a compozitorului Negrea a activat fără șovăială. Muzica sa exprimă durerea însăși cea de întotdeauna și fără hotare.

Miezul muzicii sale are gravitatea și măreția soartei care urmărește pe Marin.

Uzează de posibilitățile imense ale orchestrației moderne în a amesteca culorile sumbre până la strângerea inimii, înfinge disonanțele crude ca strigăte de durere, lasă linia vastă melodică să se reverse fără margini, în contursiuni de suferință cari sparg regulile frumosului, ajungând până la tipătul nud, până la crisparea tuturor instrumentelor într-o schimă hidoasă.

E atât de grandioasă această evocare a durerii, încât nu se poate executa fără un fior, fiorul ce îți dă marile creații.

Împrejurul acestei drame eterne omenești, trăiește însă în nevula lui Sadoveanu tot farmecul peisagiului românesc. Și pentru ilustrarea acestei ambiante cu specificul ei unic, a găsit compozitorul Negrea accente de un lirism și o fragezime neasămuită.

Cu o elasticitate uimitoare, simplu, spontan, răsar din orchestră sfioase și șăgalnice melodiile țărănești.

În actul prim sunt două cazuri a căror melodie învăluitoare, autentică, susținute de o armonizare rafinată în simplitatea ei arhaică, sunt pur și simplu un model al genului. Cum se împletește melodia, când ținută de coarde, când picurată de oboi, sau fluerată grotesc, de fagot, e o desfătare intensă. Și numai un cunoscător profund al muzicii românești cum e Negrea, să descurcă așa suveran în ritmul de o capriciozitate uluitoare a cântecelor noastre populare, cari sunt un semn pe întrebare și un vecinic zâmbet de nedumerire și admirație pentru orice muzician cult. Cu aceeași elasticitate dovadă vie a unei perfecte stăpâniri a tehnicii muzicale, schimbă apoi pe neobservate muzica românească în undirile vaporose cari ilustrează povestirea lui Marin despre frumusețea bălții, în zori de zi, cu trezirea naturii într-un cîrpit de păsări. Compozitorul are aci una din cele mai inspirate pagini de operă.

Orchestra se colorează într-un gris limpede, cu octave susținute sincopat și monoton, cu trei tonuri cromatice legănate de violoncel cari vin și dispar ca valuri leneșe, cu triluri înalte ale flautului, cu suir

și căderi moi a unei melopee cu aromă românească, o oază de frumusețe și liniște în care intră abia auzit, de după culise, îngânarea unei colinde, sub a căror tonuri dulci cade cortina peste actul întâi.

Și precum la apariția boerului apare în orchestră un motiv pregnant, de o nuanță citadină, jumătate nouchalant, jumătate sentimental, așa vorbește hangiuului, un vorbăreț șmecher, sunt subliniate de fraze grotestice cari tâșnesc grandilocvent și caraghios din împletitura orchestrei, iar intrarea în scenă a Chivei, fata lui Marin e presimțită din tonurile duioase ale unui nou motiv mângâios în ton minor, acompaniat discret de mici frânturi din muzica populară.

Și în felul acesta, ilustrând fiecă schimbare de personaje, de climat sentimental, de destindere și concentrare a acțiunii dramatice, cu o echivalență muzicală intuitivă emoționant și tradusă în faptă cu o știință a tehnicii muzicale care uluște și farmecă, compozitorul Negrea ne face să trăim cu o putere ce se poate numi fără exagerare genială, frântura de viață din povestea lui Sadoveanu.

În decursul întregii opere nu există o notă de prisos, nu te supără o singură frază muzicală străină de atmosferă, nu întâlnești o banalitate sau un savantlăc deplasat. E muzică, în adevăratul înțeles al cuvântului, modernă în înțelesul că uzează de toate posibilitățile de exprimare cari și le-a cu-

cerit arta muzicii în ultimii 25 de ani, e omenească și românească în același timp, în plus cu o pronunțată notă personală a autorului.

Și când ne gândim că această pagină de glorie a muzicii românești a stat închisă într'un sertar de masă mulți ani de-a rândul, nu putem să nu rostim un cuvânt de sinceră mulțumire la adresa d-lui director Papilian, care a scos-o la lumina zilei. E o imposibilitate pentru un artist să se perfecționeze, nevăzându-și opera întruchipată și ne gândim la timpul scump pierdut în zadar de un talent ca Marțian Negrea pe care l-am auzit spunând după premieră: cât am învățat în aceste ultime săptămâni. Aceste discrete cuvinte conțin o grea imputare la adresa oficialității românești de ori unde și oricând.

Opera «Păcat boeresc» a fost instruită și dirijată de autor, montarea și regia s'au bucurat de mâna pricepută a directorului de scenă N. Bretan. Distribuția a cuprins pe domnii Dr. Max Săveanu în rolul lui Marin pescarul, d. I. Andreescu în boerul cel tânăr, Tr. Nicolau în hangiuul, d-nii Iarotzky și Robescu și doamna M. Cojocariu în rolul Chivei fata lui Marin. Se cuvine să subliniem cu toată căldura că o parte mare din succesul total al operii trebuie atribuită artiștilor amintiți.

Opera lui Negrea e extrem de grea. Recitativul domnește aproape exclusiv în partea

vocală, și un recitativ anume, cu inflexiuni instrumentale, și implacabile dificultăți de intonare, disonant în cele mai multe cazuri. Se resimte o oarecare sgârcenie din partea autorului în privința lotului muzical destinat interpreților vocali. Inamoratul simfonician care e M. Negrea le-a rezervat învoluntar rolul să secundeze cu cuvinte explicative ceea ce orchestra exprimă atât de convingător.

Cu atât mai mult trebuie să scoatem în evidență admirabila creație a d-lui Săveanu, care a fost atât vocal cât și din punct de vedere dramatic la înălțimea figurii întrezărite de compozitor.

Deasemenea foarte bine d-na Cojocariu, cât și d-nul Andreescu, precum și ceilalți interpreți, în plus corul a cărei contribuție n'a fost mică.

Numai față de orchestră avem pretenții de formulat, și nu e prima și ultima oară că le rostim.

Orchestra nu e disciplinată, nu reacționează la semnele date de dirijor, e lipsită de orice nuanțare, cântă barbar și neexpresiv. Și în cazul acesta special, când aproape întreaga atmosferă se datorește orchestrei, greșala devine un delict.

Despre opera «La drumul mare» de C. Nottara în numărul viitor al revistei.

ANA VOILEANU-NICOARĂ

Cântec de moț

*Cobor din munții neumblați,
Din țara aurului greu,
Cu vântu 'n sân și vremuirea 'n cale.
Crai de xiună 'n zări
M'a botexat, cu stropi de rouă
Și ploaia mi-a 'nodat
Festanie de străie nouă.*

*Prăxnuese în drum, lângă uluci,
Imbun mătăni la răsăruci,
Mă cumineacă doi cucu,
Potir pe lespede de cruci,
Culese 'ntretăieri de drum.*

*Imbuc cu murgu rod pe șanț.
Și 'nvolburare de răgaz,
Rădic pe umeri, parastas
Pentru nevasta și copiii ce-au rămas
Acasă-acum un an.*

*Din țara aurului greu,
Cobor ca mine mulți, mereu.*

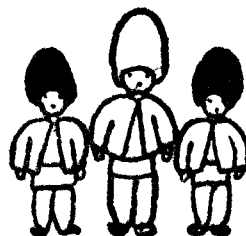
*Pe drumuri, colbăit și fără vlagă
Strujită truda în desagă
O port, cu anii, colindând
După mălai.
Aur bălai,
Hăt, hăt, în munte, am lăsat,
Cerșind milog, din sat în sat
O ulciacă cu păsat.*

Strofe pentru fratele care plânge

*Nu plânge frate,
nu plânge!
Păstrează lacrimile-aceste,
că or să cadă (blocuri de granit)
pe tot ce este.
(Doar înfometajii din cetate
le-or culege ca pe nestemate).*

*Nu plânge,
fratele meu, nu plânge!
Vom cere cerului stele
și pentru noi;
căci simt chemarea
altor goarne 'n sânge
și cred în tăria pietrei din noroi.*

TEODOR SCARLAT

Atitudinile politice ale celor doi mari Mocioni: Andrei și Alexandru

Prea iubite domnule Clopoșel,

Prin prețuita D-voastră scrisoare din 20 Sept. a. c. mi-ați descoperit marele interes ce-l aveți față de figura «Mocioneștilor», și totodată mi-ați făcut deosebită cinste să-mi cereți unele date despre *Andrei Mocioni* și nepotul său, *Alexandru Mocioni*. Doriți îndeosebi să știți, dacă *Andrei Mocioni* a rămas până la sfârșit atașat împăratului, ori «încă el se apropiase de kossuthiști?».

Din partea ultimă a biografiei documentară, ce va apare continuativ în «Revista Institutului Social Banat-Crișana», se va stabili cu toată obiectivitatea adevărul istoric, că omul politic și luptătorul *Andrei Mocioni*, care milita pentru unirea și orgauizarea tuturor Românilor din monarhia austro-ungară într'un corp politic unitar, când Împăratul Francisc Iosif se împacă cu ungurii și formă faimosul dualism austro-ungar, o rupse definitiv cu împăratul și politicienii din Viena.

Cu bogata, dar trista sa experiență politică înțelese din capul locului, că inaugurarea dualismului e în definitiv alianța alor două popoare pentru subjugarea politică, culturală și economică a celorlalte neamuri, ce formau mozaicul imperiului habsburgic și că acest sistem nedrept și imoral în evoluția sa firească îi va despoia de toate drepturile și condițiunile existenței și dezvoltării lor naționale.

Alles deputat în Lugos pentru dieta ungară din 1861 renunță la mandat, motivând, într'o scrisoare către Comitetul electoral, că nu se simte «îndreptățit a merge la dieta ungară din Pesta, și acolo pe când se vor desbata trebile naționalităților a începe a lucra și» el «în numele iubitei sale națiuni române, fără a-i cunoaște adevăratele dorințe și postulate... Drept aceea numai *un congres general al tuturor Românilor din Ungaria, Banat și Transilvania* poate fi locul unde românii laolaltă adunați îi pot face cunoscute dorințele lor... Așadar îndată ce maghiarii, cari până acum promit multe, pe când faptele lor dovedesc cu totul contrariu, vor esopera națiunii române un congres național, cu atâtă dorire așteptat, atunci de cumva» va «fi iarăși onorat cu încrederea conaționalilor» săi «va fi cel dintâiu, care plecând pe această unică cale salutară» va «lucra cu cea mai mare bucurie și zel la dorita constituire a națiunii» sale.

Congresul național preconizat de *Andrei Mocioni* nu se întruni. Era un postulat național prea îndrăzneț, ca în situația dată să poată fi încuviințat din partea cercurilor conducătoare. Se luau hotărâri de nobis sine nobis.

Dieta din 1861 fu disolvată, urmând o perioadă de tranziție, un provizorat cu frământări, dezastre și umiliri pentru împărăție.

Andrei Mocioni, care nu mai avea încredere în omenia și înțelepciunea bărbaților de stat din Viena, cumpănind gravitatea situațiunii și văzând că prin biruința feudalilor maghiari, — câștigată printr'o rezistență impunătoare și jocul frivol al întâmplărilor nefaste pentru monarhie, — asupra centraliștilor din Viena, arena de luptă și de afirmare politică a poporului român se coborî din capitala împăratului austriac, în cea a regelui ungar, din Viena la Budapesta, simți neceșitatea unei apropieri și înțelegeri cu politicienii maghiari, stăpâni ai situației.

În această nouă orientare a sa stărui din toate puterile ca românii să ia parte la luptele electorale pentru dieta din 1865—68, chemată să soluționeze și marea problemă a naționalităților din Ungaria și avu marea satisfacție, când solidaritatea și elanul național, prin lupte grele, zădărnici toate intrigile și presiunile oficiale și «partidul Mocioneștilor» — cum numiau contemporanii partidul adevăraților români din Banat — reuși să trimită în această dietă «a încoronării» 24 deputați bănățeni și ungureni, între cari frații: *Andrei*, *Antoni* și *Gheorghe* și nepotul lor: *Alexandru Mocioni*, care abia la validarea mandatului său împlinea vârsta de 24 de ani.

În atmosfera politică din Budapesta *Andrei Mocioni*, om politic mai experimentat, dar și mai neîncrezător decât colegii săi, unii tineri și cu puțină școală politică, nu putea să nu observe că în urma înfrângerii rușinoase ce o suferi monarhia habsburgică în vara anului 1866 situația politică se schimbă în favorul ungarilor și în detrimentul popoarelor nemaghiare din regatul ungar. Prețul împăcării împăratului strămtorat cu ungurii îl plătiră cei slabi, popoarele nemaghiare, care sunt jertfite fără milă și aservite supremației intolerante, sistemului de guvernare antidemocratic al oligarhiei maghiare.

Andrei Mocioni vedea trista realitate și cumpănia urmările nefaste pentru neamul său, dar nu știa unde să mai caute și să afle scăpare. Dela Viena dispusă spre concesiuni dată de maghiari, nu putea să vină nici o rază de mângâiere. Totul părea pierdut. *În desperarea și perplexitatea sa făcu o vizită, în 26 Februarie, 1867, lui Ludovik Kossuth la Torino*. Ce scopuri politice a avut *Andrei Mocioni*, când a luat senzaționalele hotărâri să viziteze pe Kossuth în exilul lui benevol, nu se poate constata cu deplină siguranță. Probabil că, în adâncă sa mâhnire și revolta contra politicei perfide a Vienii, credea că «marele expatriat», șeful emigrațiunii maghiare, cu covârșitoarea sa autoritate va putea influența politica maghiară în direcțiunea unei împăcări cu naționalitățile conlocuitoare și prin satisfacerea doleanțelor și justelor lor postulate naționale se vor pune bazele unei democrații, care să asigure libera dezvoltare a tuturor, curmând vrajba dintre ele, binevenită Vienii și alimentată de ea. Divide et impera.

Dar stăpânitorii maghiari, înferbinați de ideia statului unitar maghiar, expropriară patria comună pentru interesele lor de rasă și de clasă, și așa dieta din 1865—68, cu toată lupta eroică a deputaților români și a reprezentanților naționaliști ai celorlalte popoare maghiare, nu rezolvi cu dreptate și echitate marea și vitală problemă a naționalităților. Așa numita «lege a naționalităților» (Art. 44—1868) asigură o supremație artificială, combătută cu puternice arme juridice și filosofice de *Alexandru Mocioni*, poporului maghiar — în minoritate — asupra popoarelor nemaghiare — în majoritate.

Văzând *Andrei Mocioni*, fire iute și intransigentă, că drepturile națiunii române nu se pot elupta și asigura pe cale constituțională, în și prin parlamentul din Pesta, crezu, că în situația dată, cinstea și demnitatea națională poate fi salvată numai prin o atitudine pasivă, — arma legală și nevinovată a celui slab, — față de parlamentul din Budapesta. Devotat convingerii sale, la începutul anului 1869, se retrage la moșia sa din Foeni, părăsind

AUTOBIOGRAFIE

adânc desgustat și desiluzionat pentru totdeauna arena luptelor politice. A fost *cel dintâiu pasivist*; care atitudine a sa, neînțeleasă de lume și reprobata chiar și de ceilalți luptători din familia sa, evenimentele ce urmau o justifică pe deplin.

Alexandru Mocioni în glorioasa, dar și spionasa sa carieră politică n'a fost atașatul Vienii, omul împăratului, nici afiliatul ori aderentul vre unui partid maghiar, din câte se formaseră în viața politică a Ungariei de altădată. Au fost fruntași români, contemporani de ai lui, deputați și ei în camera ungară, aleși ei în circumscripții electorale române, cari au făcut pelerinaje prin cluburile ispititoare ale partidelor magiare. Răsfoind paginile trecutului găsim, fără să vrem, figuri de «politicieni» români, nu puțini, în toate partidele maghiare: în partidul «înțeleptului patriei» Francisc Deak, pe așa poreclii «deakoromâni», în cel liberal și al muncii al Tiszaștilor, dar nici odată vre-un membru al familiei Mocioni.

Alexandru Mocioni, cel mai distins vlăstar al acestei familii macedo-române, a făcut dela început și până la sfârșit o politică pur românească, ce prin intransigența sinceritate, onestitatea și frumusețea sa etică se conturează tot mai luminoasă, tot mai pilduitoare și simpatice în ochii posterității și ai istoriei nepreocupate. «In fața svârcolirilor neputincioase și netrebuice — scria «*Tribuna*» în numărul său din 3/15 Septemvrie 1899 — ale unor «politicieni» de ai noștri — fără rost și fără principii, — cari alargă după «aliați» în tendințele lor clicăse și după «înfrățiri» cu ori ce preț, chiar cu prețul demnității și caracterului personal, numai ca să-și facă rost, o ispravă, o căpătuială; în fața acestui val — vârtej de inconsecvență, schimbări, umiliri, căciuliri și samsarlicherii rușinoase, ce ni le prezintă tabloul ultimelor zile, Mocioni stă ca un izvor de mângâiere și întărire pentru toate sufletele românești amărâte și îngrețșate de atâtea acte de nepricepere, lașitate și nemernicie».

Alexandru Mocioni n'a fost un politician de duzină, de o orientare la suprafață, de azi pe mâine, ci un adânc gânditor politic și social, care cu mintea sa ascuțită și disciplinată de raționamentele superioare ale gândirii filosofice, cu inspirația sa profetică, a conceput și fixat dogme politice, norme de conduită politică, ce ca niște puternice pulsații ale conștiinței și demnității naționale au fost raze călăuzitoare contemporanilor în situații grele și critice; și pot servi chiar și generațiilor de după unire de principii și îndemnuri în marea operă de consolidare a statului nostru întregit.

A cumpăra un loz la Loterie nu este o cheltuială de prisos!!!

Prețul lozurilor:

1/4 = Lei 200	și omul muncitor
1/2 = Lei 400	trebuie să fie călăuzit de încredere în sine,
1/1 = Lei 800	să aibă permanenta speranță,
	că în scurt timp poate deveni om
	bogat și scapă de gânduri și va putea
	participa la bucuriile vieții.

Grăbiți-vă deci și comandați un loz la oricare colector, fiindcă planul nou al Loteriei de stat oferă posibilități de câștiguri colosale.

TRAGEREA LA 15 NOEMBRIE 1934

*Tuică, așa fi vrut să dulmești și tu a tuică,
Să-ți dregi musteața cu măneca
La cârcimă — între ai tăi — Dumineca..*

*Învățam de la tine călătoria stelelor
Și jocul desculț al ielelor;
Îmi treceau prin lopată atâtea bulgări de pământ,
Că nu mai aveam teamă de moarte și de vânt.*

*Te-ai fi ridicat — de bună seamă — vâtaf de moșie
S'ar fi căciulit țărani — 'naintea ta — după mâncare
Te-ai fi priceput, tu, să-i îndopi cu leșie
Și să strângi pentru tine: cum făcu și cutare..*

*Tată, nici tarabă de mărunțișuri nu ți-ai pus la oraș,
Câștigai bine.. E fudul omul nevoiaș.
Bătrânețea ta ar fi fost un dulce popas:
(Se uită lesne c'ai venit câine de pripas).*

*Caut în pod hârtii cu pecetii domnești,
Aud uneori întoarceri de rădvan
Și, cu poarta deschisă, an de an
Te aștept să vii, să-mi vorbești...*

*Tată, atâtea știu că sufletul ți-a stat.
Intr'un tăiuș de spadă — rețexat —
Și fata pentru care el te-a ucis
Ți-a cules inima înecată în vis.*

MATEI ALEXANDRESCU

Dogma politică a lui Alexandru Mocioni, idealul pentru care s'a luptat întreaga sa viață, fără să capituleze, ori să facă vreo concesie cuiva, sau să se demită la târgueli rușinoase, a fost *unirea politică și culturală a românilor de sub stăpânirea maghiară și prin această unire și solidaritate națională eluizarea egalității politice; ridicarea lor la rangul și importanța unui factor politic, cultural și economic, capabil să reziste ofensivei dualismului austro-ungar și în condițiuni să-și îndeplinească la plinirea vremii misiunea sa istorică.*

Deputații români din dietele ungare 1861 și 1865—1868 nu constituiau un partid național bine definit. Din așa numitul club al deputaților români făceau parte nu numai deputații naționaliști, cinstiți de opinia publică cu titlul de «ahteluptători naționali», ci și din cei înglobați în partidele maghiare. Solidaritatea dintre ei se limita la un singur postulat: egalitatea politică, «egala îndreptățire» a națiunii române și a celorlalte naționalități nemaghiare din regatul ungar. În celelalte chestii de legislațiune nu-i obliga disciplina de club, aveau mână liberă.

În fața acestei situații și a tristei experiențe din cele două diete, Alexandru Mocioni în memorabila «*Scrisoare deschisă către mulți*», ce o adresă obștei române în preajma alegerilor dietale din 1869, proclamă dogma politică, «că constituirea partidului național politic trebuie să fie baza, pentru că ea este conditio sine qua non a ori cărei lupte naționale...».

(vă urma)

Dr. TEODOR BOTIȘ
Rector

Arad, la 11 Octomvrie 1934

Viața intelectuală în Transilvania

Deschiderea stagiunii Teatrului Național

Vacanța Teatrului Național din Cluj s'a terminat odată cu încetarea concesiunii d-lui Pavel Constantin. Noul director a fost numit în persoana d-lui Zaharia Bărsan, poetul și actorul cu bogat trecut, care a adus nota de destindere, necesară unei activități rodnice și pașnice.

Deschiderea stagiunii a urmat aceeași tradiție a reluării unui clasic român, sortii căzând de astă dată pe Vasile Alexandri care cu a sa «Sânzeana și Pepelca» nu a putut ține afișul decât abia câteva spectacole. A urmat: «Incurcă Lume» de A. de Hertz, «Tineretea unei Regine» de Syl-Vara, «Fată de familie bună» de I. Vaszary și «Năbădăile Dragostei» de Jules Regnalt, — tot atâtea piese cari nu lasă să se intrevedă faptul că ne-am găsi în fața unui repertoriu bine studiat.

Cu toate vitregiile diferitelor «conduceri» din trecut, Teatrul Național local, instituție atât de necesară afirmării noastre spirituale față de minoritari, — trăiește prin munca fără de preget a actorilor cari, din lipsă de spectatori, dau în fiecare săptămână câte o premieră.

Din activitatea de până acum, desprindem creația d-lui I. Simionescu din «Incurcă Lume, a d-lui Corneliu Potcoavă, acest artist de infinite posibilități de comic original, din aceeași comedie, apoi creațiile d-nei Viorica Juga-Laptes din «Jeana d'Aro» și «Tineretea unei Regine», și în fine tânăra Daia Nicoară, un element cu o ascensiune bine susținută.

Lipsește dela spectacolele teatrului o întregă pleoră de profesori de toate gradele, magistrați, ofițeri și alte categorii de funcționari publici, cari în schimb sughiță de plăcere la o reprezentare a mult hazliului Cărbuș.

În această atitudine a publicului este a se căuta, în bună parte, originea crizei prin care trece actualmente primul teatru ardelenesc.

O traducere complectă a lui Eminescu în ungurește

În sfârșit o lucrare de merit și de mare senzație. Cel care a realizat-o, e poetul Alexandru Hapca (Kibedi) din Șomeșu Mare, după mamă român, un om care a cunoscut toată tragedia unei vieți misere, dar care a găsit, între timp, răgazul să-și strige, în patru volume de versuri, toată revolta față de o orânduire nedreaptă, plin de credința însă într-o lume ce va să vină ca un triumf al dreptății.

Alexandru Hapca (Kibedi) era cel mai indicat să încerce o traducere a lui Eminescu în ungurește. Are talentul poetic, cunoaște profund lipsurile vieții, iar în vinele lui pulsează sânge autentic românesc care nu i-a desmintit străduințele.

Traducerea lui nu numai că inaugurează o bibliotecă nouă. «Cărțile Ardealului nou» care va cuprinde pe toți clasicii noștri. Ea e cea mai reușită traducere a lui Eminescu în vre-o limbă streină. Păstrează în întregime cuprinsul, metrul original, nuanțând cu multă artă și subtilitate specificul eminescian. Nici odată mai mult ca acum literatura maghiară nu a avut o mai fericită ocazie să se convingă de produsele geniului românesc.

Traducerea d-lui Alexandru Hapca (Kibedi) s'a făcut cu mari jertfe și chiar cu umiliri. Casa Școalelor sau alte instituții au datoriat să sprijine o mai demn apariție a celei de a doua ediții, pentruca forma exterioară să fie demnă de cuprins și de scopul ce-l urmărește o asemenea carte.

Un oficiu permanent de măsuri psihologice

Institutul de Psihologie de pe lângă Universitatea din Cluj, condus de rectorul Florian Ștefănescu Goangă, în urma repetatelor cereri din partea particularilor și ca o dovadă a concretizării cercetărilor de laborator, a deschis un oficiu permanent de măsurări psihologice, cu scopul de a stabili trăsăturile fundamentale ale individualității umane, în aspectele ei normale și anormale.

Cu aparate și metode moderne, se determină: gradul de inteligență, atenția, memoria, imaginația, capacitatea de învățare, însușirile de caracter, aptitudinile, precum și trăsăturile psihice anormale și patologice.

O asemenea activitate exterioară, este atât în interesul cunoașterii de sine, cât și în acela al îndrumării profesionale și educative. Ea face cinste Institutului, care încearcă, deși cam târziu, să pună științele psihologice în serviciul maselor. Pe lângă seria de valoroase lucrări, aceasta constituie a doua etapă a unei activități ce face cinste d-lui Florian Ștefănescu Goangă și colaboratorilor săi.

Se extirpează învățământul practic din Cluj

«Clujul e un oraș cultural», așa au obișnuit să spună toți aceia cari au poposit în Capitala Ardealului, impresionați probabil fie de mulțimea școlilor, de toate gradele, fie de varietatea institutelor de cultură superioară, grupate în pompoase clădiri în jurul Universității «Regele Ferdinand».

Decât, din pusderia de școli cele cari aduceau mai mari servicii cauzei naționale erau școlile practice și institutele lucrative ca: Facultatea de Farmacie, Școala de arte frumoase, Școala de conducători tehnici, Școala de arte și meserii și Școala elementară de comerț, ele fiind menite să creeze acele elemente lucrative, nuclee ale burgheziei noastre de mâine, factor atât de necesar pentru stăpânirea vieții economice a orașelor ardelenesti.

Or, toate aceste școli au fost rând pe rând desființate sau mutate. Una singură, Școala de conducători tehnici, trăiește sub coșmarul mutării ei la Oradea, unde nu are nici local propriu, nici specialiști, nici rost, din moment ce acolo funcționează, în bune condițiuni, o Școală superioară de arte și meserii.

Ne închidem astfel tot mai mult în carapacea învățământului teoretic, această admirabilă uzină a șomajului intelectual. Și doar abia dincolo de acest învățământ, în școlile practice — lucrative se găsesc infinitele posibilități de plasare pentru tinerile vârstare românești, desprinse dela glia strămoșească.

Ce păcat că această realitate se neglijează de forurile școlare superioare!

Expozițiile de cusături românești pentru America

E indiscutabil că puțină propagandă românească ce se face în străinătate revine,

într-o măsură covârșitoare, inițiativei particulare.

În această falangă, de modești necunoscuți, se încadrează și d-na Anișoara Stan, din Munții Apuseni, care începând din 1920 a făcut o serie de reușite expoziții în Statele Unite, mai ales în centrele urbane locuite de români.

De atunci, în fiecare an, D-sa vine în țară ducând, pentru americani amatori, tot ceea ce iese din măstrele mâine ale țărâncii române. Datorită D-sale d-na Franklin Roosevelt și alte americane reprezentative și-au îmbogățit saloanele cu frumoase țesături românești. Ceea ce este mai îmbucurător este că americancele încep să adopte un costum de golf, purtabil și pe stradă, combinat din țesături oltenesti.

Iată o muncă utilă, inițiată și dusă la bun rezultat de o moață, fără subvenții și chiar fără concursul aparatului nostru diplomatic dela Washington. O măsură a utilității acestei activități a constituit-o expoziția demonstrativă din sala Prefecturii Județului, organizată sub auspiciile Muzeului Etnografic, de sub conducerea profesorului R. Vuia, al cărui muzeu a primit, cu această ocazie, o colecție de prețioase țesături românești.

Szigheti: semnificația unui concert

D-l Victor Papilian, profesor, medic, romancier, dramaturg și director al Operei Române, a avut bună inspirație când a luat inițiativa unei serii de concerte, susținute de virtuosi, printre cari amintim numele unui Mainardi, Bronislav Hubermann, Erica Morini, etc.

Începutul l'a făcut cu violonistul maghiar Szigheti care, într-o seară de mare succes, ne-a vrăjit cu arceșu-i atât de apreciat în marile metropole din Apus.

În program a figurat Mozart, Bach, Beethoven, (Sonata Kreutzer), Bloch, Ravel, Scriabin, Șcărlatescu, Strawinski, etc. Execuția a stărnit în sală entusiasm mai ales când s'a executat «Sonata Kreutzer», unde Szigheti este socotit printre cei mai buni interpreți.

Szigheti la Opera Română, a fost o invitare a publicului minoritar la concerte viitoare, aruncarea unei punți de înțelegere, între noi și ei, care să nădăjduim că nu va întârzia să-și producă roadele.

„Noua lirică ardeleană“

După Antologia d-lui Zaharia Stancu, profesorul Octavian Șireagu, din Cluj, va face să apară, în cursul lunii Decembrie, o antologie regională «Noua lirică ardeleană» care își propune să fie prezentarea unui bughet de condee reprezentative.

Antologia va cuprinde aproximativ 25 de protejați ai Polyminei, cu deseme în text de N. Tântăș și coperta de Tassy Damian. Cuprinsul ei va fi un serios indiciu despre ceea ce reprezintă Ardealul în lirica românească sub 35 ani.

Prof. Șireagu aduce, prin editarea ei, un prețios serviciu mișcării literare românești în general.

CORNELIU ALBU

Frica de... omul mic

S'a inaugurat un ciclu de confrințe asupra fricei. Ce inspirație fericită! Nu se poate subiect mai atrăgător și mai actual... Doar zi cu zi ne e frică de ceva. Frica face parte din toată ființa noastră. Și cu cât cauți în trecut, cu atât mai înfricoșător este imperiul ei. Frica de moarte, frica de zei și diavoli, frica de sărăcie, frica de necunoscut.

Frica a existat totdeauna și va exista. Odată Zeno înțeleptul încercase s'o expulzeze din suflute. Și poate i-a reușit. Filosofia perfectului echilibru suprimase frica.

M'am considerat ca un om destul de curajos în viață. Când sufletul îmi da brânci, nu mai știam ce e frica. Des-tute consecințe neplăcute am îndurat de pe urma comandamentului voinții.

Și totuși un tiranic sentiment de frică încerc decăteori mă găsesc în fața omului mic. Mi se topește orice rezistență. Mi se înmoae genunchii. Cad într'un fel de toropeală ce mă biruie și-mi tae vorba.

Să expui cuiva o concepție frumoasă, să fii clar în argumentație, să rostești vorba caldă și înaripată, iar el să nu priceapă, să reducă totul în proporții, să nu aibe sensibilitatea care să-l ridice acolo unde trebuie înseamnă a turna plumb în aripile sburătorului.

Năpasta cea mare e mai ales în birocrația administrativă. Pe vremea aceasta de criză neîndurată birocrațul cu mentalitatea obtuză care n'aude-n'avede e o curată nenorocire. El e omul mic.

Deasemeni guvernării, cari nu știu să priviască departe și să pîpăie pulsul maselor, sunt oameni mici, egoiști, meschini.

Holărit lucru: nu cunosc frică mai obsedantă și mai dexamantă decât aceea inspirată de omul mic.

De nu mi-ar ieși în cale omul mic... Dar asta ar însemna suprema fericire pe pământ.

HORIA TRANDAFIR

Redacționale. — Fiindcă serbările comemorative de 150 ani dela revoluția lui Horia, Cloșea și Crișan au fost amânate pentru Februarie 1935, «Societatea de mâine» le va consacra numărul său lunar de atunci.

Rememorări istorice

Anul acesta s'a caracterizat prin evocări bogate de evenimente istorice. În desumpanirea generală de acum lumea aleargă după razimuri în trecut. S'au împlinit 40 ani dela sentința celebră în procesul de presă al memorandului. S'a vorbit pe larg despre rolul istoric al celor doi mari Mocioni: Andrei și Alexandru. S'a remarcat figura de prodigioasă activitate a lui Vichentie Babeș. «Societatea de mâine» publică începând cu numărul acesta un studiu mai cuprinzător asupra liniilor istorice cari explică acțiunile personalităților de ieri. În numărul de față d. rector dr. Teodor Gotsch din Arad ne dă prea interesante lămuriri, pe temeiul de documente, asupra atitudinilor politice ale lui Andrei și Alexandru Mocioni.

Viața intelectuală regională

Unul din gândurile noastre statornice este să reușim în prinderea pulsațiilor intelectuale celor mai veridice din fiecare provincie românească. Să punem în lumină frământările, să subliniem insuficiențele și să stimulăm la întregiri, la eforturi și elanuri noi pe tărâm cultural. Nu ne vom odihni până nu vom izbuti să înseilăm fizionomiile cele mai conforme stărilor reale și să desprindem cele mai corespunzătoare dintre direcțiunile de urmat. Fără prejudecată, fără vanitate și fără răutate. Ne ghidează exclusiv un spirit critic de înțelegere și obiectivitate. Putem să spunem, că în numărul de față aducem pentru prima oară o cuprinzătoare cronică bănățeană, foarte expresivă și de tăioasă critică, potrivit manierei noastre de a îmbrățișa lucrurile. Cititorii desigur că s'au deprins să guste deja în cele patru numere trecute cronică transilvăneană. Reprezentanțele noastre redacționale din diversele centre vor fi stimulate de un adevărat simț de emulație în desăvârșirea cronicele cele mai savuroase și mai instructive. Deținem deja din Maramureș un excelent material pentru numărul de Decembrie. Acest vast aparat al «Societății de mâine» de a desveli puterile creatoare ale regionalismului, sperăm să dea culturii românești un aport important.

Clericalism obtuz

În mod inutil și inoportun, searbăd și insinuant, vulgar și intrigant inefabilul cronicar Silviu Bardeș dela «Pagini literare» se războiește cu marxismul și cu poezia d-lui Ion Th. Ilea. E de două ori vulnerabil: pentru că marxismul a trecut de mult în filozofie și estetică drept o metodă verificată,

iar d. Ion Th. Ilea are talent. Făcat de însemnările lui Silviu Bardeș (ce necioplit și pădureț anonim al clericalului!), eare se declară mai catolic decât papa dela Roma, doar papa nu face un secret din beneficiul socialismului: în ultima enciclică dovedește asiduitate până în împrumuturi lexicale! Ingustul spirit biserial și gelozia față de atâtea originale și splendide imagini de-ale talentului lui Ilea, ar trebui refulate în subconștienturi. Înșile «Paginile literare» cari datorează strălucirea lor celor două condee fecunde ale d-lor Grigore Popa și Romul Demetrescu (unit total cu noi în vederile e-tetice), trebuie ferite de spiritul mărunț și de subzol al unui Silviu Bardeș-clerical obtuz și de pedesupra înrăit fără motiv. Mai multă cuviință și sfială, modestie și prudență în ieșiri!

Pentru publicul mare

Numărul nostru de Decembrie este sub tipar. Sunt deja culese studii și articole de dd.

Prof. C. Rădulescu-Motru: Spre o școală nouă.

Prof. Traian Herseni: Orientări sociologice

Prof. C. Sudeșeanu: Opinia publică

Virgil Biron: Italia într'al 4-lea an de criză

Titu I. Valea: Problema culturii la Kant

Dr. Mihail Marina: Românii din Cehoslovacia

Ion Clapoșel: Antecedente politice.

George Acsinteanu: Pâine (schită)

Ion Th. Ilea: Flagelele satului

Cristofor Epure: Răspunsul la o propunere.

Cu No de Decembrie «Societatea de mâine» încheie anul al 11-lea de existență. Cititorii noștri își dau seama de valoarea problemelor atacate de publiciști dintre cei mai bine pregătiți și înzestrați cu darul scrisului.

Desigur cititorii au băgat de seamă, că densitatea tiparului de acum le dă o revistă de 2-3 ori mai cuprinzătoare și mai bogată. Bătrâna casă de editură Göbl pune la dispoziție imbelșugate mijloace grafice. Atât selecțiunea cuprinsului cât și regularitatea apariției timp de 11 ani ținând seamă de actualitățile culturale și științifice ale timpului, fac din «Societatea de mâine» una din tribunele cele mai de prestigiu ale cuvântului românesc.

Dealtfel însăși considerațiunea de-sebită de care s'a bucurat «Societatea de mâine» din ceasul dintâru al apariției și până azi în cercurile intelectuale ale capitalei sunt dovada locului precis pe care l-a ocupat și misiunii pe care a îndeplinit-o. În aceste condițiuni, anul al XII-lea de apariție se anunță sub cele mai bune auspicii.

Cât prețuiesc aceste momente?

Iată costul unei convorbiri de 3 minute
cu următoarele orașe:

București-Paris	 Lei	600
București-Berlin		435
București-Viena		330
București-Praga		375
București-Milano		465
București-Londra		750
București-Budapesta		147
București-New-York		6300

40% reducere după ora 21 (afară de New-York)

De obicei valoarea lucrurilor poate fi determinată, dar vocea copilului auzită la mii de kilometri depărtare, peste țări și peste mări, este atât de scumpă, încât nu poate fi evaluată. Oriunde v'ați afla în lumea civilizată, chiar pe un vapor în largul oceanului, puteți vorbi oricărui oficiu telefonic din România.

Serviți-vă de telefon!